

Rosmalla

Heemkundekring Rosmalen

Jaargang 29 - Nummer 2

COLOFON

JAARGANG 29 - NUMMER 2

JULI 2019

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt drie of 4 keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van Heemkundekring Rosmalen. Hoff van Hollantlaan 1R
5243 SR Rosmalen
073-5221832
heemkundekring@kpnmail.nl

www.heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Rien van den Broek, voorzitter
- Truus Birsak-Verhallen, secretaris
- Henda Pennings-van der Leest, penningmeester
- Rien van Grunsven, lid
- Kitty van der Doelen-Crane, lid
- Wim van Son, lid

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Frans Vos
- Michiel van Heumen
- Wil Coppelmans
(lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. den Bosch

Losse nummers:

- €5,50 per uitgave

Kopijadres:

- g.mol@ziggo.nl
Heemkundekring Rosmalen
Hoff van Hollantlaan 1R

Ledenadministratie:

- Truus Birsak,
Milla de Kampenstraat 5,
5248 AR Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

Inhoudsopgave	Pagina
<i>Voorzitter</i>	Voorwoord van de voorzitter 2
<i>Redactie</i>	Een nieuwe studie: Twee eerste eeuwen Coudewater 3
<i>Ad van Liempt</i>	Gevelstenen en namen van panden in Hintham, deel 3 13
<i>Henk de Werd</i>	1980 Het Rosmalense Revuegezelschap 2005 Deel3 16
<i>Redactie</i>	De een komt, de ander gaat Oorlogsdagboek van Rita Bijnen 27
<i>Driek van Grètte</i>	Rusmolles volk is goei volk 28
<i>Gerrit Mol</i>	Oranjefeesten in Rosmalen 32
<i>Redactie</i>	Oorlogsverhaal van gewone mensen 38
Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors 38	

Foto voorzijde omslag:

Colonne krijgsgevangen Duitse militairen wordt afgemarcheerd door de Nederlandse Knokploeg Margriet, Hintham 24 oktober 1944 (Fotopersbureau Het Zuiden; Erfgoed 's-Hertogenbosch, nr 0058700).

Foto achterzijde omslag: De aartsengel Michael, ca. 1470/80, gemaakt door de 'meester van Coudewater' (Museum voor Religieuze Kunst te Uden).

Voorwoord van de voorzitter

Op 15 april 2019 hebben bestuur van Heemkundekring Rosmalen en de redactie van *Rosmalla* met elkaar gesproken over hoe *Rosmalla* er in de toekomst uit zou moeten komen zien. Geen vreemd onderwerp natuurlijk, we schrijven inmiddels al weer de 29e jaargang van *Rosmalla*. In onze besluitvorming over de keuzes gaan we zeker niet over een nacht ijs, we betrekken hierin graag al onze trouwe lezers, eind van dit jaar komen we hier op terug met een lezersonderzoek.

2019 staat bol van de herdenkingen over de Tweede Wereldoorlog, op TV en in de pers komen vele verhalen weer tot leven. D-Day, 6 juni 1944, was voor ons allen een belangrijke en historische dag. Na de geslaagde landing in Normandië vond de bevrijding van Rosmalen uiteindelijk plaats op 23 oktober 1944. Het volgende nummer van *Rosmalla* (eind september) zal geheel in het teken staan van de bevrijding van Rosmalen 75 jaar geleden.

Ook in dit nummer van *Rosmalla* staan al enkele oorlogsverhalen. Speciaal vraag ik aandacht voor het oorlogsdagboek van Rita Bijnen. Samen met Heemkundekring De Plaets uit Berlicum gaan we het door Rita Bijnen geschreven dagboek uitgeven, belangstellenden kunnen dit boekwerk uiteraard kopen. Meer over de prijs, wanneer

het verschijnt en de mogelijkheid om vooraf in te tekenen, op onze website en in onze nieuwsbrief.

In onze jaarlijkse Algemene Ledenvergadering op dinsdag 26 februari 2019 heb ik als voorzitter een duidelijke ambitie uitgesproken: ons ledenaantal moet in de komende jaren verdubbelen. We zijn een financieel gezonde vereniging met zeer betrokken vrijwilligers, we hebben heel veel ideeën en willen ook nieuwe activiteiten ontwikkelen, ook zoeken we naar betere huisvesting. Om dit alles te kunnen blijven realiseren hebben we meer leden nodig. Persoonlijk ben ik van mening dat iedereen die geboren en getogen is in Rosmalen, lid moet worden van Heemkundekring Rosmalen. Ook diegene die al langdurig in Rosmalen wonen: voel je niet gepasseerd met mijn uitspraak, ben je betrokken bij de gemeenschap van Rosmalen word lid van onze club. Daarom een oproep naar onze huidige leden, benader je dorpsgenoten en maak allemaal minimaal één nieuw lid. Hoe meer zielen (leden) hoe meer vreugde.

Veel leesplezier met aflevering 2 (jaargang 29) van *Rosmalla*.

Namens bestuur Heemkundekring Rosmalen,
Rien van den Broek, voorzitter

Een nieuwe studie: Twee eerste eeuwen Coudewater

Redactie, met dank aan dr Lucas van Dijk

Iedere inwoner van Rosmalen is bekend met de naam Coudewater als een landgoed dat onlangs door de GGZ van Oost-Brabant verkocht is aan een projectontwikkelaar. Na eeuwen van kloosterleven tot 1713, bewoning door de protestante machthebbers van 's-Hertogenbosch en tenslotte door een instelling voor geestelijke gezondheid, ligt een nieuwe weg open: Nieuwbouw voor huizen, winkels, wellicht hotels en nog veel meer.

Weinigen weten veel over de eerste twee eeuwen dat Coudewater als klooster is begonnen. Over dat klooster, Mariawater genoemd en in het Latijns *Maria ad Aquas*, is nu een omvangrijke studie verschenen van de hand van Dr. Lucas van Dijk, als historicus bekend door zijn boeken en artikelen over de Illustere Lieve Vrouwebroederschap in 's-Hertogenbosch, Jheronimus Bosch, de Bossche loterij van 1562-1564, de stadspijpers van 1380 tot 1640, en veel genealogische en cultuurhistorische studies over de stad 's-Hertogenbosch en omgeving.

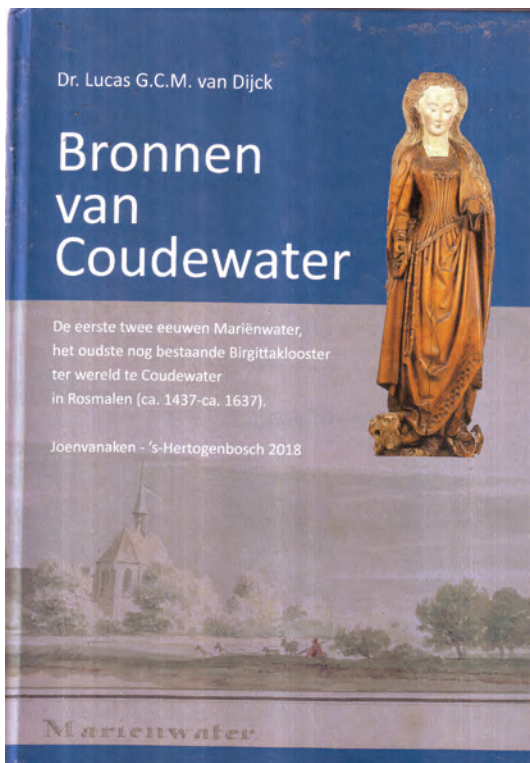
Enkele jaren geleden ontstond het idee de geschiedenis

H. Birgitta (parochiekerk St Birgitta in Gnadenberg bij Berg bei Neumarkt in der Oberpfalz, Beieren). Wikimedia Commons, 2014

van het klooster te schrijven, hoewel het klooster zelf (dat nog bestaat te Uden) geen historisch archief meer bezit. Ook het Vaticaan bezat zo goed als niets en het bisdom Luik helemaal niets. Twee belangrijke bestanden maakten het toch mogelijk om te proberen een zinnig verhaal over de paters en zusters te schrijven: In de eerste plaats een zeldzaam compleet jaargetijdenboek of obituarium en in de tweede plaats de archieven van de stad 's-Hertogenbosch en die van de schepenbank in het bijzonder.

Na een pittig “ten Geleide”, waarin de kerkelijke en wereldlijke overheden er van langs kregen dat ze geen enkele interesse in cultuurhistorische en kerkelijke studies tonen, legt de auteur uit wat de doelstelling is van zijn studie. Tot nu toe bestond er geen allesomvattend werk over het zogenaamde klooster Mariawater, in de volksmond Coudewater genoemd. We moeten dan terug naar de 15e eeuw toen de H. Birgitta van Zweden (thans patrones van Europa) een dubbelklooster stichtte te Vadstena in Zweden, bedoeld voor zowel vrouwen als mannen. De kloosterregel die werd gevolgd was door haar zelf geschreven, maar wel “rechtstreeks aan haar geopenbaard door God”. Vanuit het dochterklooster Stralsund kwamen rond 1435

Het bronnenboek over Coudewater van Lucas van Dijk, verschenen in 2018

enkele jonge nonnen met hun biechtvader naar Rosmalen om aldaar een dochterklooster op te richten. Hoewel het initiatief zeer vaak van een koninklijke of adellijke man of vrouw afkomstig is om een klooster te starten en te doteren (van geld voorzien), was het in Rosmalen heel anders. Een rijke burger van het naburige 's-Hertogenbosch bezat een uitgestrekt gebied dat thans het landgoed Rosmalen omvat. Hij had enkele bijenkorven op zijn land geplaatst en op een zekere dag hoorde hij merkwaardige en mooie muziek uit de korven klinken. Toen hij nieuwsgierig en verwonderd een korf opende zag hij twee van was gebouwde kloostertjes met een kerk. Peter begreep onmiddellijk de goddelijke boodschap en nam het initiatief om de stichting op te zetten. Hij deed dat met instemming van zijn rijke vrouw Aleijd Troyaes, met instemming van de plaatselijke vicaris en met toestemming van de toen in functie zijnde pastoor, de beroemde theoloog Heymericus van de Velde uit Son, met steun van de Bossche kanunnik Herman ten Kolke, met instemming van de bisschop van Luik en van de Paus te Rome. Het initiatief van kerkelijke zijde kwam van een zekere Milla van Kampen. Milla van Kampen had eerst geprobeerd een Birgittaklooster te stichten in Kampen, maar dat ging om velerlei kerkpolitieke spanningen niet door. Zij kreeg steun van de orde en begon met vier nonnen uit Stralsund rond 1435-1436 met de voorbereidingen na een reis van 750 kilometer. Na een voorspoedige start vertrok Milla zelf om elders weer een ander klooster op te richten. Haar portret (waarvan de toeschrijving zeer discutabel is) bevindt zich nog in het klooster, sinds 1713 verhuisd naar Uden.

In de beginfase hebben Peter de Gorter en zijn vrouw Aleijd Troyaes een belangrijke rol gespeeld als maecenas.

Milla van Kampen (toeschrijving omstreden), Klooster Birgittinessen te Uden

Zij schonken het land om het klooster op te bouwen, of eigenlijk moeten we zeggen twee kloosters: een voor de Birgittinessen en een voor de Birgittijnen. Het systeem van zogenaamde dubbelkloosters bestond bijna niet in de katholieke kerk en was omstreden omwille van de gevreesde omgang tussen monnik en kloosterzuster. Toch had de paus een dergelijke opzet onlangs weer goedgekeurd en kon er begonnen worden.

Je kunt je moeilijk voorstellen hoe het er taalkundig aan toeging in de eerste zeg maar vijf jaar: Duitstalige zusters uit Stralsund, een Vlaamse zuster uit Dendermonde, een abdis uit het Noorden, en een Duitse biechtvader uit Florence.

In het begin hebben enkele nonnen uit de omgeving een belangrijke rol gespeeld omdat zij niet alleen zelf dynamisch en intelligent waren, maar ook de nodige financiële middelen meebrachten. We denken dan in het bijzonder aan zuster Gertrudis van Nulant, dochter van Aert, zoon van ridder Henrik, en van moederszijde kleindochter van een priester. Daarnaast speelde zuster Hilla van Maurick een belangrijke functie: Zij was geboren op het nog bestaande kasteel Maurick te Vught als dochter van ridder Henrik. Deze twee adellijke meisjes traden onmiddellijk in en deden afstand van hun familie en rijkdom om te leven in grootst mogelijke soberheid. Bij haar voegde zich Maria van Oss uit de riddermatige familie Van Oss alias Panheel. Haar moeder was een buitenechtelijke dochter van ridder Henrik van der Leck, onder meer heer van Heeswijk. Zuster Maria is achteraf des te belangrijker geworden voor de geschiedenis van de orde, omdat zij een uitgebreide kroniek heeft geschreven over Birgitta en alle Birgittakloosters. Zij trad in te Rosmalen, maar werd al spoedig abdis van het dochterklooster te Dendermonde, waar zij in 1506 overleed.

Haar voorouders waren ridders en haar oomzegger Willem van Oss werd rond 1500 door de hertog van Brabant ook weer tot ridder geslagen. Deze tijdgenoot van Jheronimus Bosch was een van de belangrijkste inwoners van 's-Hertogenbosch en tevens president-schepen, hetgeen zoveel betekent als burgemeester. Deze adellijke vliegende start van het klooster Coudewater, dat overigens eigenlijk Mariawater heette, maar vaak Coudewater werd genoemd, was een doorslaggevend succes. Spoedig kwamen van heinde en ver nieuwe novicen. Ook bij de mannen groeide de gemeenschap snel, maar bleef in aantal altijd de mindere van de vrouwen. Een van de Birgittijnen die de aandacht trekt was Eustacius of Staes Toelinc, uit een zeer oude Bossche familie die thans nog voortleeft onder de naam Teulings of Teurlings. Deze Staes (geboren rond 1390) bezat een smederij van allure en maakte onder meer harnassen. Hij trouwde en kreeg twee kinderen: Zijn dochter werd Claris en zijn zoon trouwde, maar zou voor 1453 kinderloos overlijden. Na een sociaalmaatschappelijke

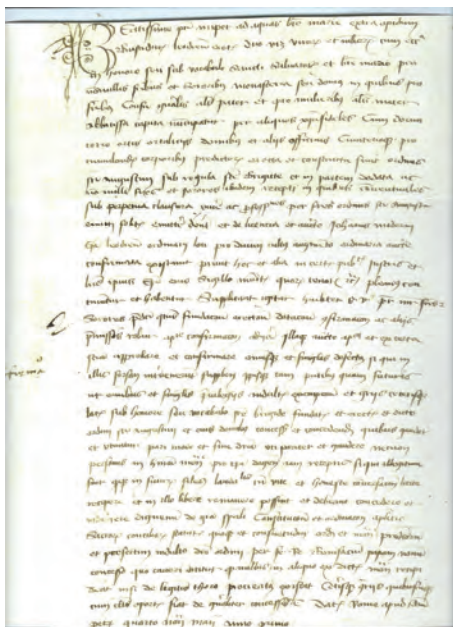
lijk succesvol leven en nog tijdens zijn huwelijk deed hij afstand van zijn bezit en trad als getrouwd man in te Mariawater. Hij voorzag van te voren zijn vrouw van inkomsten. Een dergelijke gang van zaken heb ik verder nooit in de Bossche archieven aangetroffen, want getrouwde mannen werden alleen maar priester of kloosterling nadat zij weduwnaar waren geworden. Zijn intrede dateert van 1446 en hij overleed in 1452, waar hij leefde als broeder zonder enig bezit. Ook de vroegere deken van het kapittel der kanunniken te 's-Hertogenbosch, Peter die Crom uit Oirschot, trad in, hoewel hij zich aanvankelijk fel had verzet tegen stichting van het klooster. Wellicht speelden economische belangen in de aanvangsfase een rol: kloosters moesten wel aan inkomsten komen hetgeen ten koste kon gaan van andere kerkelijke instellingen zoals het kapittel; 's-Hertogenbosch en omgeving hadden al te veel kloosters om betaalbaar te blijven. Enige jaren later zou een geheel gezin van adel intreden: Vader (Hessel van Drongelen geheten), moeder (van Nassau geheten) en drie dochters: Van een luxe leven keerde het gehele gezin zich in 1465 af om te gaan leven in de grootste eenvoud. Hessel bracht een grote rente op de heerlijkheid Cranendonck in voor het klooster.

Het succes van het klooster in de eerste twintig jaren was overigens bijna mislukt door een epidemie die in 1442 een achttal zusters en broeders het leven kostte. Men voelt echter in die eerste fase het enthousiasme, in die mate zelfs dat enkele voorname Bosschenaren al met de bouw van klooster en kerk begonnen, terwijl er nog geen verlof was gevraagd aan het Vaticaan. Nederig vroegen zij vergiffenis aan de paus en om verschoning van de excommu-

nicatie (deelname aan de sacramenten), waarmee de paus gedreigd had.

Een andere vorm van dynamiek bleek spoedig uit de dochterkloosters, die vanuit Rosmalen elders werden gesticht. In groepjes van ongeveer 4 jonge zusters en een biechtvader trokken de onverschrokken jonge monialen naar Holland en Vlaanderen, om ook daar het ideaal van de weduwe Birgitta gestalte te geven. Geen enkel ander klooster in de Nederlanden heb ik kunnen ontdekken met zo veel dochterkloosters hetgeen toch op een uitzonderlijke uitbreidingsdrift wijst. De eerste dochterstichting ging niet zo zeer uit van het klooster, maar wel van de stichteres en eerste abdis Milla van Kampen. Na 9 jaar vertrok zij uit Rosmalen en stichtte een klooster Swisttal in het land van Gulik. Deze stichting mislukte en werd na 8 jaar opgeheven. In 1450, dus 13 jaar na de stichting van Rosmalen, werd een klooster opgericht bij Bad Godesberg. Het werd een snel groeiend en zeer welvend klooster dat in 1802 werd opgeheven door de Franse bezettingsmacht. In 1457 werd een derde dochterklooster opgericht te Kampen, dat na een welvend bestaan werd opgeheven door de Reformatie in ca. 1585. Een 4e dochterklooster zag het leven in 1460 te Kleve, genaamd Mariënbaum. Met dit klooster heeft Rosmalen steeds intensieve contacten gehad en er werden b.v. biechtvaders vandaar betrokken. Ook dit klooster werd door de Fransen opgeheven in 1802. In hetzelfde jaar 1460 werd een klooster opgericht te Soest. De Reformatie maakte het voortbestaan onmogelijk en zo stierf de laatste moniale in ongeveer 1619. Ook in het Hollandse Gouda ontstond een dochterklooster vanaf 1477 dat het bestaan kon rekken tot 1551, waarna het vanwege problemen werd opgeheven en de monialen en monniken verhuisden naar Soest. Vanuit Soest werden nog twee kleindochterkloosters opgericht, een te Utrecht (bestaande van 1484 tot 1580) en te Den Briel (van 1483 tot 1531), toen de kloosterlingen door een armoedig en ook geestelijk ongeorganiseerd bestaan verhuisden naar Rosmalen. De enige dochter in Vlaanderen, namelijk te Dendermonde, werd opgericht in 1466, kende welvarende en ook moeilijke perioden en werd in 1784 opgeheven door de Fransen. De contacten tussen Rosmalen en Dendermonde bleven al die eeuwen zeer levendig en, zoals gezegd, de eerste abdis was de Bossche abdis Maria van Oss, die ons een grote en boeiende kroniek naliet. Kortom : de 2e helft van de 15e eeuw was er een van grote bloei en uitbreiding.

In die periode werden er veel manuscripten met miniaturen vervaardigd in het klooster en was er vanuit 's-Hertogenbosch een bekende beeldhouwer zeer actief voor Coudewater: Hij heette meester Jan Janszoon van Gheervliet en liet ons talloze fraaie heiligenbeelden na. Boeiend voor de geschiedenis van de boekdrukkunst is eveneens de nalatenschap van fraaie devotieprenten, die in ieder geval in opdracht van Coudewater gemaakt werden, en wellicht zelfs in de drukkerij van het klooster zelf. We spreken

Oorkonde met betrekking tot Coudewater, 1447 (Vaticaanse archieven)

dan voor 1500 van incunabeldrukken, waarvan er niets bewaard is gebleven in 's-Hertogenbosch.

Voor we naar het einde van de 15e en begin 16e eeuw

*Devotieprent, gemaakt op last van of door
Coudewater, eind 15e eeuw
(Rijksmuseum Amsterdam RP-P-1955-328)*

gaan, wil ik eerst de aandacht vestigen op de levenswijze van de Birgittakloosters. In de eerste plaats leefden de kloosterlingen volgens de regel van Birgitta zelf, die zij rechtstreeks van Godswege had ontvangen. Die kloosterregel is ook in haar geheel afgedrukt in het boek. De Birgittakloosters zijn in principe dubbelkloosters, zowel voor mannen als voor vrouwen. De abdis is de eerst verantwoordelijke over beide kloosters (vrouwenemancipatie!). Ze hebben geen toegang tot elkaars klooster, met uitzondering van de biechtvader in stervensgevaar van een zuster. De zusters hebben een spreekkamer met een venster tussen zich zelf en het bezoek. Indien er vrienden of familie komt mogen ze met elkaar spreken, maar indien het gordijn voor het venster gesloten blijft en ze elkaar niet kunnen zien, dan is de hemelse beloning groter. Het klooster mag bestaan uit maximaal 60 zusters, sommigen

achter slot en grendel, anderen als werkzusters. In de gemeenschappelijke kapel bevinden zich de zusters boven op een podest, zodat ze het sacrament en de heilige mis kunnen zien. De priesters bevinden zich beneden. Hun aantal mag niet groter zijn dan 13, analoog aan het aantal apostelen, van wie Paulus als dertiende beschouwd werd. Verder mogen er 4 diakens zijn, naar analogie van vier kerkvaders: Ambrosius, Augustinus, Gregorius en Jheronimus. Daarnaast zijn er 8 werkbroeders toegestaan. We komen dan samen tot een getal van 85 personen, identiek aan de apostelen (13) en leerlingen samen (72). De abdis is de eerstverantwoordelijke voor de totaliteit, zoals Maria ook boven de apostelen stond. De abdis – en dat was strategisch belangrijk – kiest uit de aanwezige priesters de biechtvader, die verantwoordelijk is voor het geestelijk leven van beide kloosters. Het is duidelijk dat dit de nodige autoriteitsproblemen met zich mee zou brengen,

Er mogen maximaal 13 altaren zijn, ieder voorzien van een kelk, twee ampullen, kandelaars, een kruisbeeld en drie wierookvaten. Goud, zilver en edelstenen zijn verboden. Liturgische manuscripten zijn geoorloofd, maar mits eenvoudig uitgevoerd. Ondanks Birgitta's verbod om mooie kunst, heeft het klooster toch tientallen fraaie heiligenbeelden gehad, mooie getijdenboeken en zelfs een drieluik uit de school van Jheronimus Bosch. De priester en zijn biechteling mogen elkaar niet kunnen zien en door het traliewerk mag niets overhandigd worden. Zeer Birgittijns is de gewoonte dat na de terts de abdis dagelijks een handjevol aarde in een doodskest werpt om hen er aan te herinneren dat ze van stof waren en tot stof zullen wederkeren. Het geheel was een leven van uiterste soberheid en armoede zoals Birgitta voorschrijft: De kloosterlingen mogen alleen het noodzakelijke bezitten om te kunnen leven en de rest aan de armen geven. Bij mijn weten hebben de zusters en monniken dat inderdaad zo beleefd. De enige luxe, zouden wij thans zeggen, is dat ze aan tafel licht bier dronken. Dat was echter geen luxe maar noodzaak omdat gewoon water wegens besmetting gevaarlijk was.

Dat neemt niet weg dat er wel inkomen nodig was om gekleed te zijn, te eten en te drinken en gebouwen in te richten. Die inkomsten brachten de zusters mee bij hun intrede als dos of bruidsschat en later ook hun erfdeel, hetgeen vanuit enkele rijke families (van Oss, van Nulant, Heym, van Nassau, van Maurick etc.) zeer welkom was. Daarnaast bezaten veel zusters een door de familie meegegeven lijfrente op de stad 's-Hertogenbosch. Langdurig onderzoek in de stadsarchieven van 's-Hertogenbosch leverde 800 oorkonden op, waarin de zusters en broeders cijzen op onroerend goed, pachten uit de oogst en verpachting van landerijen benutten om aan vaste inkomsten te komen. We moeten dan denken aan inkomsten uit de gehele Meierij en Noordoost Brabant. Van Tilburg tot aan Megen, van Waalwijk tot aan Weert... overal werd het klooster bekender en bekender door de inkomsten uit

die gebieden. Rond 1500 schrijft de abdis aan de landsheer (die met amortisatie dreigde van kerkelijke inkomsten, nodig voor zijn eigen leger!) dat de communautiteit bestond uit 100 personen en van ongeveer 900 gulden per jaar moest leven. Die 900 gulden zouden nu een bedrag betekenen van ongeveer Euro 80.000. We moeten echter in dergelijke smeekbrieven niet verwachten dat de brave zusters en paters de waarheid hebben verteld. Bovendien genoten de zusters dagelijks inkomsten uit hun eigen en verpachte land, waaruit ze tarwe en allerlei groenten genoten. De sobere zusters van Rosmalen stonden financieel duidelijk in de schaduw van het rijkste vrouwenklooster van de stad, de Clarissen, maar ook het Geertruidklooster was aanzienlijk rijker.

Bij gebrek aan bronnenmateriaal kunnen we slechts vermoeden dat de beide kloosters op Coudewater het goed stelden, rond de 85 leden telden (inclusief ook enkele commensalen: inwonende leken die tegen betaling op hun oude dag werden verzorgd!) en geen problemen veroorzaakten met wie dan ook. Eén incident is ons bekend

Aquarel van Coudewater, vervaardigd door de toenmalige eigenaar prof. C.J. Gallé in 1804 (Stadsarchief 's-Hertogenbosch, nr 0068105)

geworden: Broeder Reynken Nuwart pleegde in 1469 een moord te Berlicum. De hoogschout veroordeelde hem tot celstraf in de gevangenis van het klooster! Uit 1495 is ons bekend dat een vroegere knecht van het klooster bier en mout wegnam. Hij werd door de laagschout veroordeeld.

De relatieve rust werd aan het einde van de 15e eeuw wreed verstoord door de oorlogen tussen Gelre en Brabant, maar we hebben de indruk dat het klooster niet zwaar geleden heeft. De gebouwen werden gespaard onder meer door beschermbrieven (sauvegardes) van de hertogen van Gelre! Een groter gevaar was de vernieuwingsdrang in de

katholieke kerk, zoals onder anderen Luther propageerde. Hoewel enkele Birgittakloosters, met name in Duitsland, aangetast werden door de nieuwe leer met onder andere de ommekeer van de Birgittijn Johannes Oeculampadius, die bij zijn vertrek uit het klooster Altomunster in Beieren tot de portier riep: "Jullie in jullie eenvoud komen in de hemel, wij doctoren in onze geleerdheid gaan naar de hel".

Coudewater kwam rond 1516 ook in aanraking met een epidemie waaraan waarschijnlijk ook Jheronimus Bosch is overleden. Het klooster verloor tot 1522 28 zusters en 15 broeders ofwel 1/3e van de kloostergemeenschap. Waarschijnlijk verloren ook 's-Hertogenbosch en het dorp Rosmalen zo'n 1/3e van de bevolking!

Er zijn twee aspecten die nog niet aan de orde zijn gekomen. Het eerste is: Was Coudewater een bedevaartoord? We weten van enkele andere Birgittakloosters in Europa dat ze een trekpleister voor bedevaartgangers vormden. Coudewater was dat zo goed als zeker niet. Dat heeft wellicht ook te maken met de tweede vraag, nl. met het feit dat er specifiek voor het klooster geen pauselijke of bisschoppelijke aflaten zijn verleend. Zonder aflaten geen bedevaartgangers!! Ook in het geestelijke leven gaat de wet op: Voor wat hoort wat. Andere Birgittakloosters, met name in het huidige Duitsland, stonden wel bekend als centrum voor aflaten. In 1627, dus zeer laat, kwam de Bossche bisschop nog wel met de verlening van een afaat, maar erg verwaterd: De zusters konden een afaat verdienen indien ze de avondmeditatie bijwoonden... want die werd slecht bezocht. Een dergelijke bisschoppelijke geste laat aan duidelijkheid van geestelijk verval niets te wensen over. De afaat was in dat geval niet meer dan een zoethoudertje.

Hoe zat het nu met de groei of afname van het aantal kloosterlingen in de 16e eeuw, toen menigeen zich natuurlijk in het kader van de Reformatie afvroeg wat de geestelijke identiteit van een klooster moest zijn en waar de toenemende schrijnende armoede en oorlogsgeweld de relatieve welvaart en rust van het kloosterleven in een ander daglicht stelden. Wat Coudewater betreft bleef het aantal kloosterlingen tussen 1520 (na de epidemie) en ca. 1568 (begin van de 80-jarige oorlog) vrij stabiel. Een vrij plotselinge en onverwachte toename van het aantal kloosterlingen deed zich voor toen het Birgittaklooster te Den Briel opgeheven werd. Door moeilijke financiële en waarschijnlijk ook interne oorzaken besloot de bisschop van Utrecht (met toestemming van keizer en paus) tot sluiting in ongeveer 1531: Ongeveer 11 zusters en drie broeders kwamen toen over naar Rosmalen.

Voordat de religieuze onlusten in Brabant naar boven kwamen, laten we zeggen vanaf de jaren 1560, hadden de zusters te Rosmalen natuurlijk al onheilspellende berichten gehoord van de andere kloosters in Europa. Het enige Engelse klooster Syon begon rond 1550 aan een zwerftocht naar Dendermonde, Zierikzee, Mishagen, Antwer-

pen, Mechelen, Rouen, Lissabon, en pas na 300 jaar terug in Engeland, waar het in 2004 is opgeheven. In Scandinavië, Duitsland en Holland verdwenen 15 kloosters door de Reformatie. Rosmalen ontsprong de dans doordat de hertogen van Brabant het katholicisme in het hertogdom beschermden.

Ondertussen weten we uit enkele gebeurtenissen dat de zusters niet alleen eigen inkomsten hadden uit het eigen land, maar ook omdat zij stoffen weefden: In 1559 is bekend dat een koopman in het klooster stoffen inkocht, daarna een stevig glas bier dronk in een Rosmalense taverne en daar een doodslag beging, waarna hij een straf onderging van de hoogschout van stad en Meierij van 's-Hertogenbosch. Daarnaast hebben we summiere aanwijzingen dat er zo nu en dan problemen waren tussen de abdis en de biechtvader, waarbij de bisschop van Luik tussenbeide moest komen.

Beroerd wordt echter voor het eerst de situatie vanaf 1566. In dat jaar hield de Beeldenstorm niet alleen huis in 's-Hertogenbosch, maar ook in de buurkloosters van de Karthuizers te Vught en van de Birgittinessen te Rosmalen. We weten dat de oproerkraaiers of Geuzen zich tegoed hebben gedaan aan de wijnkelder en het bier van Coudewater, maar zo goed als zeker zijn de gebouwen, altaren en beelden niet of nauwelijks beschadigd.

Wel begon een onrustige periode van ballingschap. Zowel de zusters als broeders moesten wegens het oorlogsgeweld

Een apostel, mogelijk Jacobus Minor, ca. 1470, gemaakt door de meester van Coudewater, geïdentificeerd door Lucas van Dijck als de Bosschenaar Mr Jan van Gheervliet (Museum voor Religieuze Kunst te Uden)

vluichten naar het veilige 's-Hertogenbosch. Van 1572 tot 1577 vond de eerste ballingschap plaats. Novicen kwamen er niet meer bij, maar wel overleden enkele leden van het

klooster. Tijdens hun verblijf in de grote stad vaardigde de bisschop een duidelijke richtlijn uit om wereldse uitwassen te voorkomen:

1. De kruinschering moet gehandhaafd blijven
2. Er moet samen gegeten worden, en daarna mogen de paters contact hebben met de bevolking.
3. Alleen met bisschoppelijk verlof mochten ze het kloosterpand verlaten.
4. Tijdens de maaltijd heerst stilte en wordt er voorgelezen uit geestelijke lectuur.
5. Buitenshuis moeten de paters altijd met z'n tweeën zijn.
6. Dagelijks moeten zij een mis bijwonen ofwel bij de Dominicanen ofwel in de Sint Janskerk.
7. Iedere zondag en heiligendag moeten zij de preek horen bij de Zwarte Zusters.
8. Het is verboden op een buitendrempel te gaan zitten om naar mensen te gapen.

Het was blijkbaar moeilijk om zonder klooster, zonder eigen kapel noch bibliotheek de geestelijke discipline in stand te houden.

Een tweede ballingschap vond plaats van ongeveer 1588 tot wellicht 1608. De zusters hadden onderdak gevonden in het huis van de familie Pijnappels in de Orthenstraat. Hun eigen klooster was ondertussen zwaar beschadigd en veel inkomsten werden gemist door misoogsten en oorlogsgeweld, waarbij hele landerijen in brand werden gestoken. Rond 1595 waren er nog maar 20 zusters en vier à vijf broeders.

Na 1600, en vooral vanaf 1609, het begin van het Bestand, tot aan 1629 (de inname van de stad door de Protestanten) kwam er weer een opmerkelijke bloeiperiode. Het aantal kloosterlingen nam snel toe, de gebouwen werden hersteld en uitgebreid, en de bisschoppen hielden via hun visitaties goed toezicht op het wel en wee van de kloosterlingen. In die tussenfase krijgen we eindelijk iets meer inkijk in de dagelijkse gang van zaken: Je moet je voorstellen dat een groep van ca. 50 vrouwen letterlijk ingesloten was binnen de muren van een uiterst sober klooster en de dag deelden door gebed, arbeid en een enkele samenkomst in de kapittelzaal en de eetzaal in absolute stilte. Dat moet zo nu en dan spanningen gegeven hebben: Ik citeer uit een bezoek van de bisschop Metsius uit 1608:

“De zusters verhongeren onder deze abdis, die als een tiran regeert; ze is wispelturig en hanteert voor zich zelf de clausuur (= opgesloten binnen de kloostermuren) niet; zij leeft in haat tegenover de biechtvader pater Thomas; zij is ongeschikt voor haar ambt, zij paaft de bisschop voor zich, die op zijn beurt gewapenderhand het klooster binnen-

vader van meerdere kinderen; deze bastaarddochter werd zelfs priorin van het klooster. Wist u dat er tussen ca. 1493 en 1600 ongeveer 2000 priesters waren, die met bijzit en kinderen leefden? In 1493 trad zuster Aleid in den Beer in en was 35 jaar lang goed gezond. Daarna werd ze zo

Ecce Homo, navolger Jheronimus Bosch, ca. 1530/50, olieverf op paneel, destijds in Klooster Coudewater (Rijksmuseum Amsterdam SK-A-4252)

zwakzinnig dat ze geen sacramenten meer mocht of kon ontvangen, waarna zij nog eens 27 jaar leefde. Toen zuster Anthonia van Brussel op 81-jarige leeftijd overleed in 1532 schreef een medezuster dat zij met veel karakter en geduld jaren lang veel geleden had. Een zuster Helena Claessen overleed in 1654 op de leeftijd van 103 jaar oud. Zo ongezond was het blijkbaar niet in het strenge en koude leefklimaat. Anders verging het de zusters en broeders die aan epidemieën overleden zoals Jacqueline Cools uit Leuven die in 1630 aan de pest stierf op 33-jarige leeftijd. Broeder Peter die Crom uit Oirschot was aanvankelijk deken van het kanunnikenkapittel te 's-Hertogenbosch (de hoogste geestelijke functie in de stad in zijn tijd), verzette zich tegen de komst van het klooster, maar trad uit spijt zelf

in, of zoals een kroniek zegt: “Hij bekende schuld, wilde zich zo goed mogelijk rehabiliteren, trad in en heeft zich zelf in het klooster “geofferd””. Hij overleed in 1460. De Dungense priester Lucas van Diepenbeeck, pastoor waarschijnlijk te Schijndel en Sint Michielsgestel, en vader van een zoon, verruilde zijn pastoorleven voor dat van een eenvoudige monnik in 1453. Broeder Silvester Snabbens uit Deurne werd na zijn overlijden in 1557 geprezen als uitmuntend bakker en brouwer. Het klooster had een eigen bierbrouwerij, die overigens te hoog werd aangeslagen door de toenmalige BTW-ambtenaren en met succes voor de zusters! Een hele bijzondere weldoener was heer Jan van Erp van Beerze: in 1552 overleed deze Bossche edelman en liet aan de zusters na wijn, braadvlees en vis, alsmede de wens om in Coudewater begraven te worden. Deze rijke man was schepen in de stad, zwanenbroeder van de Illustere Lieve Vrouwebroederschap en schout te Heeswijk-Dinther. Een van zijn zusters was moniale te Utrecht en bekend kroniekschrijfster, een andere zuster was abdis te Roermond en een derde zuster was moniale te Well. Over adellijke mensen gesproken: Ridder Henricus van Nijensteijn, en zijn vrouw Margriet Millinck, traden in, toen hij 88 jaar oud was en zij 69 jaar oud. Zij werd er 77 jaar oud en haar man 95. U ziet, lezer, U bent nooit te oud om nog in te treden! Ook jonge leeftijd was (tegen de regels van de H. Birgitta in) geen probleem: Zuster Elisabeth van Essche wilde al als meisje van 10 jaar oud intreden. Met veel moeite kon zij worden tegengehouden tot zij de leeftijd van 12 jaar oud had bereikt. Zij verhuisde mee naar het klooster te Dendermonde en werd er 90 jaar oud. In het jaar van de Beeldenstorm 1566 overleed zuster Catharina van Gent “in de grootst mogelijke eenvoud, nederigheid en armoede”. Zij trad in op 18-jarige leeftijd en werd 79 jaar oud. Broeder Tielman van Gorcum overleed in 1514 en werd geprezen omdat hij met vaderlijke zorgvuldigheid het nieuwe klooster voor de Birgittijnenpaters had laten bouwen. Zuster Hillegont van der Goude trad in te Den Briel op 14-jarige leeftijd en heeft aldaar en vanaf 1532 in Rosmalen met plichtsbesef en liefde de ziekenzorg op zich genomen. De lezer zal begrijpen dat ik met dit soort citaten de honderden zusters en paters wil memoreren die zo belangeloos in liefde voor elkaar hebben geleefd! Wat de oorlog deed merken we aan zuster Engelken IJevens: Toen zij op 3 april 1573 stierf wordt er bij vermeld dat zij met de andere zusters gevlucht was naar de stad, maar nu toch begraven werd te Coudewater. Een andere zuster stierf in die tijd toen ze naar Keulen gevlucht was, logerend bij haar broer die er Dominicaan was. Broeder Johannes Mereynen uit Utrecht kreeg in 1632 na zijn overlijden de complimenten dat hij een goede predikant was geweest. Zuster Agnes van der Noet trad in 1458 in toen ze 10 jaar oud was en werd slechts 21 jaar. Tot slot: Een zeer goede abdis, de smedendochter Heijlwich Oedeveers trad in 1447 in op zeer jonge leeftijd, want zij verbleef als priorin en abdis 73 jaar in Coudewater, waarvan 46

jaar als voortreffelijke abdis: Zij heeft ons “menich goet exempel aftergelaeten”, ofwel: Zij heeft ons menigmaal het goede voorbeeld gegeven.

Een interessant en zeldzaam voorval deed zich voor in 1555: Zuster Margaretha van Raveschot, uit een rijke en adellijke familie, was op 11-jarige leeftijd ingetreden in 1540. Haar vader was heer van Kapelle, Groot-Waspik, 's-Gravenmoer, Raamsdonck, Knoppenambacht en Groot-Ruwenberg, tevens schepen en raad van 's-Hertogenbosch. Zij werd geprofest toen ze 23 was. In februari 1555, zij was toen 27 jaar, overlegde ze met een pater Franciscan haar situatie. Ze vond de kloosterbeleving in Coudewater niet streng genoeg en overlegde daarna met de abdis, de biechtvader en enkele paters en oudere zusters of ze niet beter naar een strengere klooster kon gaan. Als ze tot dat besluit kwam, was dat geenszins te wijten aan de medezusters, zo beweerde ze. Bij nader inzien is ze toch gebleven en overleed in Rosmalen op 64-jarige leeftijd. Geheel anders was dat met een kandidaat-broeder uit de regio Arnhem: Hij wilde alleen intreden als hij de garantie kreeg bij een eventuele uittrede zijn erfdeel te mogen meenemen... hij is echter nooit ingetreden! Blijkbaar was de gelofte van armoede hem te veel.

Bij de kleine groep monniken was er ook een toenemend probleem met een van hen die een onmogelijk karakter

ten toon spreidde: Jan Simons was in 1615 ingetreden als lekenbroeder (dus geen priester). De monniken noemden hem een “nebulo” ofwel een wolk of windbuil. De collega's uit Kalkar hielden hem voor bijna heilig. De bisschop besloot dat hij mocht blijven, maar niet geprofest mocht worden. Hij maakte ruzie en was ook regelmatig licht dronken. Hij gehoorzaamde minder en minder aan de biechtvader en beheerde ook een eigen ruimte met gesloten kisten. Hij deed zich bovendien voor als een soort subprior.

Zelf klaagde Jan dat het eten slecht was en dat de onlangs gestorven medebroeder overleed door te weinig voedsel. Ook beschuldigde hij de laatste biechtvader – Johannes Langenius uit het klooster te Kalkar – dat hij handschriften en boeken meegenomen zou hebben. Broeder Mereyenen zou veel te veel met een vrouw zijn gesignaleerd in de spreekkamer. Naarmate de jaren vorderen wordt Jan meer en meer symptomatisch een patiënt: Hij veinst ziek te zijn om te kunnen uitslapen, maar niemand gelooft hem. Na ca. 15 jaar na zijn intrede is de maat vol en wordt deze hysterische zonderling door de bisschop ontslagen, nadat broeder Jan zelfs een mes getrokken had. De bisschop noemde hem zelfs een *phreneticus* ofwel een schizofreen iemand. Hij kreeg 300 gulden mee en verwekte korte tijd later een kind bij een vrouw te Berlicum. Zo blijkt zowel bij de groep monialen van ca. 60 personen en bij de mannen van ca. 15 personen de spanning zo nu en dan te snijden te zijn. We moeten echter niet vergeten dat bij een bisschoppelijke visitatie eerder de kritiek en het negatieve naar boven komt dan het positieve.

In 1627 komt de bisschop weer op bezoek en kennen we het laatste verslag voor de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629: Wat zeer belangrijk genoemd kan worden is de goede verstandhouding van de abdis en de biechtvader. Dat was eigenlijk de basis voor een goed samengaan van de beide kloostergemeenschappen. Er zijn wel enkele andere problemen. Een zuster van 61 jaar oud, Maria Goyarts geheten, praat niet alleen te veel, maar zij roddelt ook. Haar medezuster Maria Aerts is arrogant en hautain, een doodzonde voor een kloosterzuster, en bovendien veinst ze vaak ziek te zijn om verwend te kunnen worden. Twee zusters slapen samen in een bed en zijn vaak in elkaars cellen. Is het te veel gewaagd om hier toch een symptoom van een lesbische relatie te bespeuren, of hadden zij het gewoon te koud? Sommige zusters houden zich niet aan de sobere grijze kleding. De gezongen vespers worden te weinig bezocht en wat in de spreekkamer wordt verteld wordt rondverteld in het klooster. Ze vragen om een tweede biechtvader en klagen dat enkele altaren van de 13 stuks zijn afgebroken. De zusters willen het beeld van de H. Anna terug hebben, dat verhuisd is naar de paters.

Het moge duidelijk zijn dat de strenge en gezaghebbende bisschop Ophovius dat alles niet kon accepteren: Hij vaar-

Prent H. Birgitta : de heilige Birgitta van Zweden, gekleed in habijt met kap en sluier; bidt de rozenkrans voor een crucifix, origine Antwerpen, 2e helft 16e eeuw (Rijksmuseum Amsterdam RP-P-1904-852)

digde de volgende richtlijnen uit:

Er mag niet meer in openheid gesproken worden over de afgebroken altaren tenzij alleen met de bisschop of de biechtvader; er mag niet meer worden geslapen met z'n tweeën in een bed; men mag niet in elkaars cel komen, tenzij met toestemming van de abdis en zo kort mogelijk. Werklui mogen alleen met toestemming van de abdis in het slot; eigendom van Coudewater moet zo snel mogelijk terugkomen uit Kalkar; de biechtvader krijgt een assistent; de abdis moet beter zorgen voor de gebouwen, goed en gezondheid. De lekenzusters zijn te brutaal en praatziek: Zij moeten stil en bescheiden zijn. De abdis moet er voor zorgen dat er vaker en beter gezongen gaat worden tijdens het koorgebed. De kleur van de kleding moet volgens de voorschriften van de H. Birgitta zijn en de zusters Maria Aertsen (33 jaar) en Maria Jansse (48 jaar) enerzijds, en Maria Goyarts (62 jaar) en Beatrix Janssen (30 jaar) anderzijds mogen niet meer samen slapen.

*Birgittijnse kleding (Collecti-
on de costumes de tous les or-
dres monastiques, supprimés
à différentes époques, dans la
ci-devant Belgique, Bruxelles,
Philippe Joseph Maillart et
sœur, 1811)*

abdis moet gestraft worden. Werken van boetvaardigheid en nederigheid mogen alleen gestimuleerd worden met toestemming van de prior. Commensalen moeten toestemming krijgen van de bisschop.

Eigenlijk waren door Ophovius de voorwaarden gescha-

Ook de monniken kregen er van langs: Na het Ave Maria aan het eind van de vespers moet iedereen direct naar de slaapzaal gaan; de samenspanningen tegen broeder Johannes Simons moeten stoppen; de metten moeten langzamer en duidelijker gearticuleerd gezongen worden; de ziekenboek moet beter van schone lakens worden voorzien; in de kerk mag niet te luid worden gebeden, de biecht mag niet te lang duren want anders komt de avondmaaltijd in de knel; de kerker in de beide kloosters moet hersteld worden; geen enkele novice mag worden aangenomen zonder de toestemming van de bisschop; nieuws van buitenaf mag niet verteld worden aan de zusters om hun geestelijk leven niet te verstoren.

Wie opstandig is aan de

pen voor een nieuwe bloeiperiode en ook het aantal zusters en paters groeide fors vanaf ca. 1610. Helaas gooide de verovering van de stad 's-Hertogenbosch in 1629 roet in het eten: De paters moesten verdwijnen en verhuisden naar Hoboken bij Antwerpen; de zusters mochten uitsterven, maar rekten hun bestaan tot 1713, toen ze vluchtten naar Uden, waar ze nog steeds als enige oorspronkelijke klooster van de gehele orde voortbestaan. Aan het einde van dit relaas kan ik alleen maar mijn bewondering en verwondering uitspreken dat gedurende bijna 600 jaar de Birgittinessen in uiterste soberheid, werkzaamheid en meditatie hun Birgittijns leven gestalte hebben gegeven.

Het boek bevat ook nog uitgebreide hoofdstukken over Maria van Oss, abdis te Dendermonde en kroniekschrijfter van alle Birgittinessenkloosters, waarin de gehele familie Van Oss alias Panheel wordt beschreven en het slothoofdstuk is de complete kloosterregel van de H. Birgitta, de enige middeleeuwse kloosterregel, geschreven bij mijn weten door een vrouw, en nog nooit in de Nederlanden gepubliceerd. Daarnaast bevat het werk een lijst van

'Kouwater', schetsboekblad 1e helft 18e eeuw, mogelijk Cornelis Pronk (Rijksmuseum Amsterdam RP-T-1918-230A-58)

alle pastoors en vicarissen te Rosmalen van de 15e en 16e eeuw.

Het werk is verkrijgbaar voor Euro 40 in de boekhandel, en voor 30 Euro op het adres Kennedylaan 23, 5242 BK te Rosmalen na telefonische aanmelding bij de auteur op 0651324818.

NB. De 15e eeuwse Bossche beeldhouwer bekend als de 'meester van Coudewater' is door Lucas (G.C.M.) van Dijk geïdentificeerd als Mr Jan van Gheervliet, in zijn artikel 'De meester van Coudewater opgespoord? Een interessante theorie', verschenen in Bossche bladen 3(2001) p. 75-77.

Gevelstenen en namen van panden in Hintham

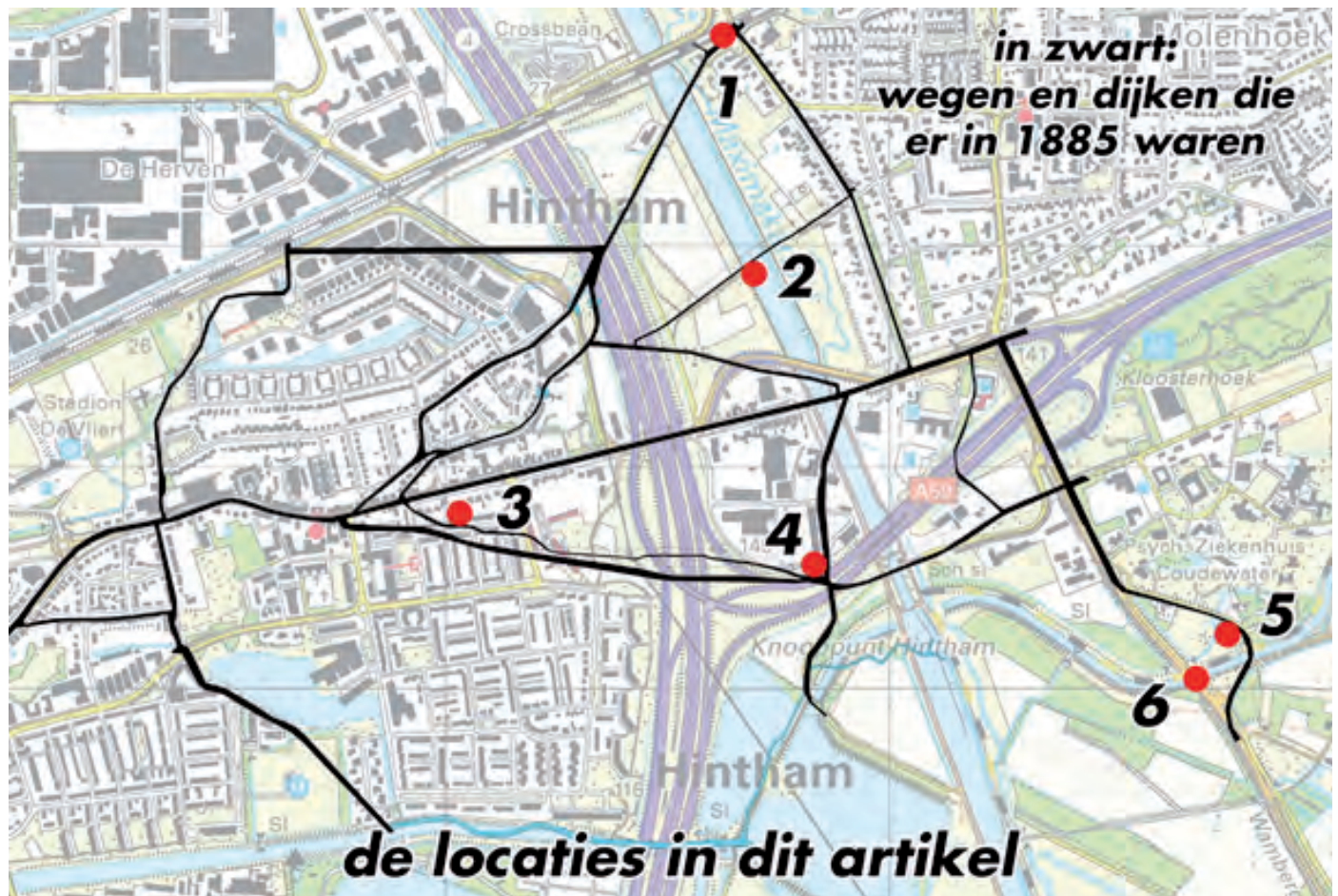
Ad van Liempt

Deel 3

Bij mijn onderzoek naar de ruimtelijke historie van Hintham kom ik diverse namen van huizen tegen. Ook gevelstenen met daarop een naam, of de datum waarop de eerste steen werd gelegd. Of anderszins een beschrijving waaruit van een naam blijkt. Materiaal genoeg om met de lezers van "Rosmalla" te delen!

In dit derde en laatste deel de namen van panden die nagenoeg alle verdwenen zijn als gevolg van de aanleg van de A2 en het Máximakanaal. Ze lagen aan de Tweeberg (de Linkse dijk), de Elststraat, de Hinthamsestraat (Rechtse dijk) en de oude Berlicumseweg.

Die laatste hoorde namelijk, kadastraal gezien, ook bij Hintham.

Locatie 1. De Schaapsstal

Op de noordelijke hoek van de toenmalige aansluiting van de Tweeberg aan de Burgemeester Mazairaclaan, ten zuiden van de spoorlijn, stond een café met de naam “De Schaapsstal”. Het is rond 1960 gesloopt.

Tekening: Jo van de Velden.

Locatie 2. De Tweeberg of De Lange Schoorsteen

Aan de zuidzijde van de Elststraat werd in 1881 een langgevelboerderij gebouwd. Na de Tweede Wereldoorlog is daar een huis naast gekomen en verdween de woonfunctie uit de boerderij. In een verkoopadvertentie uit 1934 wordt het pand door de notaris “De Tweeberg” genoemd. Het toponiem van dit pand, “De Lange Schoorsteen”, vinden we terug in het materiaal van de werkgroep Veldnamen van onze heemkundekring.

Locatie 3. Booy of Hendrik Joordensboei

Aan de Rechtse dijk nummer 6 stond een boerderij, later schildersbedrijf met winkel in huishoudelijke artikelen Van Sonsbeek.

Uit oude akten blijkt dat dit huis en het bijbehorende “teulland” de naam “Booy”- (vóór 1768) en “Hendrik Joordensboei”- (ná 1768) heeft gehad. Met een “boei” wordt hier een houten huisje of schuurtje bedoeld, in dit geval toebehorend aan of in gebruik zijnde bij Hendrik Joordens. Bron: *Rosmalla* 71, artikel door Wim Veekens. Foto: *Beppe Kraneveld- van Sonsbeek*.

Locatie 4: De Steenen Kamer

Het zou kunnen zijn dat de voorloper van de boerderij die op de westelijke hoek van de Rechtse dijk met de Steenkamerstraat stond, een zogenaamde “steenen kamer” was. De boerderij die er op die plaats vanaf 1722 stond, is gesloopt voor aanleg van de A2. Het “Aardrijkskundig woordenboek” van der Aa beschrijft de naam als volgt:

STEENENKAMER (DE), voorm. kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. N. O. van 's *Hertogenbosch*, gem. en $\frac{1}{4}$ u. Z. ten W. van *Rosmalen*.

Ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men thans eene kleine boerenwoning tevens tapperij.

Over het “voormalig kasteel” is geen informatie gevonden. Een stenen kamer was ook wel de benaming voor een van steen gebouwd deel van een boerderij die oorspronkelijk van hout, stro en leem was.

Locatie 5: De Roscam of De Loofaert

In 1719 wordt hier in een notariële akte al gesproken over een “huijsinghe, schuer, hoff ende aangelag”. In 1791 wordt “de Roscam” vermeld als herberg. Na een brand in 1882 wordt het herbouwd, en in 1904 nog eens. In het pand is een logement gevestigd geweest met de naam “De Loofaert”, later het café van Vermeulen. Er was een halte en remise voor de stoomtram in de lijn Den Bosch-Helmond. Het pand is nog bestaand aan de Berlicumseweg 13.

Foto: collectie RCE 20000837.

Locatie 6: Spreeuwenburg

Hier is, tot dat het “casteeltje” in 1863 wegens bouwvaligheid werd gesloopt, de buitenplaats “Spreeuwenburg” geweest.

Collectie: Rijksmuseum object RP-T-1918-230A-21(R) (uitsnede).

Hebt u opmerkingen of aanvullingen bij dit artikel, neem dan gerust contact op met Ad van Liempt, via advanliempt@hotmail.com of 073-6414555. Informatie, afbeeldingen en bijzonderheden van bestaande of verdwenen panden in Hintham zijn bij hem ook altijd welkom. Kijk ook eens op www.pisatel.nl

1980 Het Rosmalense Revuegezelschap 2005

Henk de Werd

Deel 3

Revue nummer 6

1992: Rosmalen?.....Wat 'n circus!

We zijn inmiddels aangekomen in de jaren 90 van de 20ste eeuw. Een gouden tijd voor de Rosmalense revue en voor de dialect-schrijver Driek van Grètte. In 1990 barstte immers het circus van de herindeling los. In juli 1990 presenteerde Schampers van het Adviescollege Gemeentelijke Herindeling zijn plannen: Vught en Rosmalen moesten worden samengevoegd met Den Bosch. Als doekje voor het bloeden beval de commissie Schampers aan, dat de miljoenenstrop, die de gemeente Den Bosch boven het hoofd hing als gevolg van de Stienstra-affaire, niet mocht worden afgewenteld op de nieuwe inwoners van Groot-Den Bosch. Hoe dit gerealiseerd zou moeten worden? Schampers wist dat ook niet. Hij beschouwde dat niet als zijn zaak. Rosmalen bond de strijd aan o.l.v. burgemeester Pans en in no time wist hij samen met Vught een gedegen rapport op tafel te leggen, waarin de herindeling rigoureuus van de tafel werd geveegd. Binnen onze gemeente ontstond het Comité Behoud Rosmalen, dat aan de zijde van het gemeentebestuur meestreed.

De inwoners kwamen er niet meer uit. Rosmalen en Vught naar Den Bosch..... Vught niet naar Den Bosch..... Alleen Hintham naar Den Bosch.....Hintham en Rosmalen-Noord naar Den Bosch..... Alleen de Rosmalense polder naar Den Bosch..... Wie het weet mag het zeggen. In deze materie mocht Driek van Grètte veel meer zeggen dan Henk de Werd.

Stof genoeg voor een nieuwe Rosmalense revue, waarvoor Rudy van de Laar een schitterend strijdlid schreef:

Rosmalens Strijdlid

1

We leven er nog altijd
Al zijn we zoveel kwijt
Aan monumenten
Van Markt tot Krommenhoek
Staan mooie plekjes
Nu in een fotoboek

2

We leven er nog altijd
Gaan door met onze strijd
Voor Driek van Grètte
Voor onze eigen taal
Voor de Lambertus
Da's onze kathedraal

Première Rosmalens gezelschap 9 oktober

Br.D. 19-9-1992

Revue over politiek circus

Door Marianne Nuijten
ROSMALEN - 'Rosmalen, wat een circus' is de titel van de nieuwe revue van het Rosmalens Revuegezelschap. De meer dan zestig leden van het gezelschap, allemaal amateurs, zetten de nieuwe productie vrijdag 9, zondag 11, woensdag 14, vrijdag 16 en zaterdag 17 oktober vanaf 20.00 uur op de planken in De Kentering.

Voor de rode draad in de revue heeft het gezelschap deze keer inspiratie gevonden in het politieke circus van Rosmalen: „De strapazen van de politieke clowns, het gegoechoel met de Rosmalense grenzen, de acrobatische toeren die wij hebben moeten uithalen om niet in het vangnet van de annexatie te geraken. En nog steeds balanceren wij op het slappe koord”, aldus het gezelschap.

Niet alleen de verwikkelingen rondom de gemeentelijke herindeling spelen een rol in de revue. Ook het Rosmalense dorpsleven van alledag wordt voor de schijnwerpers gebracht met scènes uit de sport, de horeca, de media, het centrumplan, de brandweer en de nieuwe speeltuin. Een wervelende show vol kolder, satire, hartveroverende liedjes en dansen, met zo'n 16 decors en meer dan 200 kostuums.

„De mooiste revue die we ooit in elkaar hebben gezet”, aldus voorzitter Tiny van Griensven van het Revuegezelschap. „Er zit waart en pit in en de teksten zijn actueel. De laatste tekst is er pas vorige week in gezet”.

Meer professioneel

Regisseur van 'Rosmalen, wat een circus' is Ruud van de Laar, ook bekend als medewerker van revues in Den Bosch en Oss. Hij wordt geassisteerd door Johan Geerts.

De samenwerking met Van de Laar dateert van de vorige productie van het Rosmalens Revuegezelschap, twee jaar geleden. Dat was het begin van een meer professionele aanpak, een vernieuwingsproces. Van de Laar heeft bovendien de supervisie gevoerd over de teksten van onze eigen schrijvers Harry Coppens, Alex Hoedemakers, Tonnie Kappen en Jeannie Keldelaars”, aldus Van Griensven.

„Onze nieuwe revue ziet er veel moderner uit dan alle vorige edi-

ties. Er komen niet meer zoveel nostalgische scènes in voor. En ook zijn we er vanaf gestapt om alle teksten in het Rosmalens te schrijven. Er komt nog wel wat dialect aan te pas, zelfs uit Den Bosch, maar we willen ook een betere verstaanbaarheid voor de mensen die niet zo vertrouwd zijn met het Brabants”.

Nieuwe repetitieruimte

De leden van het gezelschap hebben vanaf vorig jaar oktober aan 'Rosmalen, wat een circus' gewerkt. De dansers onder leiding van Marjolijn van Mierlo en Peter van Dongen en de musici onder leiding van Sijef van der Hoeven en Vincent Las zijn zelfs al eerder gestart. Louis Neels heeft de arrangementen van de muziek geschreven.

De repetities gebeuren in het nieuwe clubhuis in het cultureel centrum De Bron. „Een prachtige ruimte”, aldus Van Griensven. „Tot nu toe hebben alle groepen nog apart gerepeteerd. Maar volgende week beginnen we met de eerste doorloop van de hele pro-

duktie. Ook daar hebben we ruimte genoeg voor in De Bron”.

De tweehonderd kostuums zijn allemaal ontworpen en vervaardigd door Mien van Zuijlen-Geerts. Een enorme klus. Ook de decorgroep onder leiding van Wim van Son heeft zich uit de naad gewerkt. De zestien decors zijn driehoekig. Voor de decorwisselingen is een technisch hoogstandje ontworpen. Daardoor blijft de snelheid in de show. Van Griensven: „De revue speelt zich min of meer af in een circustent. Het doek blijft open. En dat is iets heel nieuws. De toeschouwers zullen het prachtig vinden, denken wij”.

Kaarten voor 'Rosmalen, wat een circus' zijn vanaf zaterdag 26 september in voorverkoop verkrijgbaar bij de Rabobanken in Rosmalen en Hintham, supermarkt P. van Gelder in Maliskamp en sigarenmagazijn G. Hanegraaf in de Dorpsstraat.

Brabants Dagblad 19 september 1992. Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

De kènder van Driek van Grètte skonke hum dees tiesjirtje. In de was gongk 'r dè niej af èn mi dees sjirtje òn din ie in de zommerdag nor de Sancta in Den Bosch. Driek vocht zèlfs in Den Bosch vur zen èige dÛrpkje. In z'n èige klas zaagde 'n prikbord vol mi Rusmolle. Ge moet mar lef hebbe!

Brabants Dagblad 18 december 1990. Burgemeester Burgers van Den Bosch met de drillboor Schampers in actie. Uit de Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

3

Hier staat ons huis
 Hier voelen wij ons thuis
 Hier is het altijd beter
 Al gaat 't slecht
 Je blijft tot in je kist.....
 'n chauvinist!

5

Hier staat ons huis
 Hier voelen wij ons thuis
 Hier is het altijd beter
 Al gaat 't slecht
 Je blijft tot in je kist.....
 'n chauvinist!

7

We leven er nog altijd
 En willen niks meer kwijt
 Zelfs geen rotonde
 Wij zijn er aan verknocht
 Hoort bij Rosmalen
 Mag nooit worden verkocht

4

We leven er nog altijd
 Maar raken steeds meer kwijt
 Kijk naar de Heinis
 Dat is al vreemd gebied
 En nu weer Hintham
 Maar dat krijgen ze niet

6

We leven er nog altijd
 Gaan door met onze strijd
 Voor onze molen
 En voor Armando's wiel
 Het is mijn dūrpkje
 Hier ligt mijn hart en ziel

8

We leven er nog altijd
 Gaan door met onze strijd
 En voor onze molen
 En voor Armando's wiel
 Het is mijn dūrpkje
 Hier ligt mijn hart en ziel

We leven er nog altijd en raken steeds meer kwijt. Op deze ansichtkaart is de tweeling van Marinus Groos te zien. Rosmalen collectie van Henk de Werd Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Echter niet alleen de verwickelingen rondom de gemeentelijke herindeling, waarover ik hierboven reeds schreef, speelden een rol. Dat zou wellicht te eenzijdig zijn geweest. Daarom werd eveneens het dagelijkse Rosmalense dorpsleven in de schijnwerpers gezet. Scènes over sport, de horeca, de media, het centrumplan, de brandweer en de nieuwe speeltuin waren daarvan het bewijs. Voor de teksten tekenden Harry Coppens, Alex Hoedemakers, Tonnie Kappen, Jeannie Ketelaars en Henk de Werd, onder supervisie overigens van Rudy van de Laar.

Wij gaan door met onze strijd. Voor onze molen. Deze mooie prent van onze standaardmolen zit in de Rosmalen collectie van Henk de Werd. Die collectie is ondergebracht in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Herinneringen aan het circus van "Rusmolle rakt nooit van de kaart". Uit de Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

*Programmaboekje Rosmalen?.. Wat 'n circus!
Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief
van 's-Hertogenbosch.*

Nieuwe gezichten in deze 1992-revue waren:
Bestuurslid Peter van Dongen.
Vincent Las, die de muzikale leiding had.
Marieke Jacobs, Gerard Schuurmans en Judith van der Zanden, die de zanggroep versterkten.

Angelique Kuijpers, Arianne van Venrooij en Marianne van Wanrooij, die deel uit gingen maken van de dansgroep o.l.v. Marjolein van Mierlo.

Melanie v.d. Els, Henriëtte van Grinsven, Frans van Heertum en René Vissers, allen uit de toneelgroep met Wim van Son als toneelmeester.

Gerrit van de Brandt, Roel Essing, Remco Gouw, Ron van de Zanden voegden zich bij het revueorkest, waarvan Hans Floris als bestuurslid min of meer de coördinator was. Ook Pascal Pennings droeg met haar accordeon, los van het orkest, haar muzikale steentje bij.

“Het bestuur van de Rosmalense Revue is blij dat alle voorbereidingen er nu bijna op zitten. Het meeste werk is wel verricht door de leden zelf en de vele vrijwilligers die zich spontaan aanmeldden om mee te doen..... Gezien het feit, dat er nog al wat scènes zijn moet er veel aan decorwisseling worden gedaan. Dat geeft extra werk en juist dat onderdeel van de revue kreeg veel aandacht. Wim van Son en zijn team met schilder Pieter van der Plas hebben bergen werk verzet. Er wordt niet meer met dia-effecten gewerkt, omdat deze niet zo goed tot hun recht komen op een verlicht toneel..... De algehele leiding is in handen van Ruud van der Laar, die een naam heeft opgebouwd in het Bossche metier. Hij is ook de regisseur en tekstschrijver. Johan Geerts is als zijn assistent de man met een grote brok ervaring. Uiteraard is ook gebruik gemaakt van de bijdragen van plaatselijke tekstschrijvers als Harry Coppens, Alex Hoedemakers, Tonnie Kappen, Henk de Werd en Jeannie Ketelaars. Ook zijn er nummers te horen van Toon van Balkum, de prominente medewerker van weleer. De kleding, zo'n 200 kostuums, werden ontworpen en vervaardigd door Mien van Zuijlen - Geerts die er weer iets heel moois van gemaakt heeft. Zij heeft inmiddels een reputatie op te houden en is uitgegroeid tot een echte vakvrouw. De balletscènes worden uitgevoerd door de leden van de groep en staan onder leiding van Marjolein van Mierlo en Peter van Dongen.....”, aldus De Molen van 23 september 1992.

“Het is verrassend om te zien hoe het Rosmalens Revue-gezelschap blijkbaar definitief zijn imago heeft veranderd. Was er in vroegere producties nog wel eens sprake van een wat gezapige aanpak, nu blijkt dat de cast daarmee heeft afgerekend. De nieuwe productie “Rosmalen?..Wat 'n circus!” die gisteravond in De Kentering in première ging, zag er professioneel uit. Met hier en daar flitsend acteerwerk, vlotte teksten, mooie kostuums en decors en een goede muzikale begeleiding. En, zonder de anderen tekort te doen, een fantastische dansgroep die de revue voor een groot gedeelte droeg..... Roddel en achterklap vierden hoogtij op een terrasje in het dorp. En onverwerkte frustraties en wraakgevoelens borrelden hevig op tijdens een reünietje van de veteranen van de voetbalclub

ODI uit 1922. Gelukkig werd dit verdriet snel vergeten bij de vrolijke sketches in de wachtkamer van de tandarts, in het nieuwe centrum, bij de brandweer en de VVV en bij het tennistoernooi van het Autotron. Een Rosmalense revue zou geen goede revue zijn zonder protest tegen de gemeentelijke herindeling. Zelfs de Rosmalense jeugd kwam daarbij in actie. Dat leverde een prachtige scène op met steeds meer protestborden en spandoeken en een strijdlid, geschreven door Ruud van de Laar.

“dat leverde een prachtige scène op met steeds meer protestborden”.....Rosmalen collectie Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Zelfs in de Romeinse tijd kwam de zelfstandige nederzetting Rosmalen al in verzet tegen het naburige dorp Den Bosch. Het Bossche stamhoofd Burgersnix werd gevangen genomen en in triomf naar Rosmalen gevoerd. Gelukkig bleken de Rosmalenaren vergevingsgezind en mocht Burgersnix, nadat hij berouw had getoond, zijn oude dag slijten in het verzorgingstehuis De Annenborch. Met een “top-sekreet” brief van Gedeputeerde Staten voor B&W kwam er een happy end aan de revue: de herindeling was van de baan.

De finale leverde een mooi bevrijdingsballet op. En natuurlijk, geheel volgens de tradities van de revue, het Rosmalens volkslied”, aldus Marianne Nuijten in het Brabants Dagblad van 10 oktober 1992.

Henk de Werd schreef in het kader van de herindeling, op de melodie van Ons Dorp van Wim Sonneveld, nog onderstaande tekst:

Stil tuur ik in mijn fotoboek
 Lambertuskerk, de Krommenhoek
 De Bakkerij van Gret de Werd
 Hintham, Maliskampse-oord
 Kruisstraat, Bergt en Hondsbeg-Noord
 't Dorp waar ik geboren werd
 Dit dorp groeide in volle vaart
 Gaat dat verdwijnen van de kaart?
 Zoals de Geus dat graag zou willen
 Een gang naar Donne van Den Bosch
 Die Geus, die lijkt wel total loss
 Moet een pak op zijn blote billen
 Rosmalen moet en zal zelfstandig
 Het mag beslist niet van de kaart
 Provincie en de Geus moet weten
 Dat dat een burgerstrijd is waard.
 Rosmalen heeft een comité
 Daar leeft men heel intens met mee
 Dat Comité Behoud Rosmaal
 Het heeft al bergen werk gedaan
 Met gele kaarten rond gegaan
 't Zijn mensen uit het goede staal
 Ook onze burgemeester Pans
 Blijkt in die strijd zelfs heel wat mans
 Verslaat die Geus, 't is om te gillen
 Met argumenten keer op keer
 Provincieplannen plat ter neer
 Die Geus, die moet daar echt van rillen
 Rosmalen moet en zal zelfstandig
 Het mag beslist niet van de kaart
 Provincie en de Geus moeten weten
 Dat dat een burgerstrijd is waard.

Raambiljetten “Rosmalen raakt nooit van de kaart”, Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Herinnering aan het Comité Behoud Rosmalen en de gele kaarten actie. Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Dit polshorloge van Henk de Werd was gedurende de strijd om de zelfstandigheid te koop in Rosmalen.

Foto: Henk de Werd.

Die Geus vond weer een ander plan
 In Noord gaan bouwen als dat kan
 Rosmalen komt dan in de tang
 Zo sprak die Watergeus geleerd
 Rosmaal moet dan geannexeerd
 Heeft geen bestaan meer, zei hij wrang
 Zo iets, als U dat nog niet wist
 Noem ik een CDA-se list
 Niet democratisch, om te gillen
 Ga gauw naar Liempd en vraag dan maar
 Van 't CDA wordt men daar naar
 Die Geus moet bloot nu met zijn billen
 Rosmalen moet en zal zelfstandig
 Het mag beslist niet van de kaart
 Provincie en de Geus moet weten
 Dat dat een burgerstrijd is waard
 Rosmalen lei zich nog niet neer
 Vond nieuwe troeven keer op keer
 Zocht nieuwe kansen in de wet
 Van Splunder met zijn comité
 Rosmalen was weer heel tevree
 Werd ijverig aan het werk gezet
 Ons dorpje won nu toch de strijd
 Helaas die CDA-se Nauta meid
 Gooit toch weer roet in 't Rosmaals eten
 Legt alle plannen naast zich neer
 Geeft Jan de Geus weer alle eer
 Heb je 't ooit zo zout gegeten?
 Rosmalen moet en zal zelfstandig
 Het mag beslist niet van de kaart
 Ook Hintham en de polder
 Blijven die burgerstrijd toch waard.

1993: Jo van Hoof overleden

Op 9 februari 1993 werd het Rosmalense Revuegezelschap een gevoelige klap toegebracht door het overlijden van Jo van Hoof. Als lid van het vroegere cabaretgezelschap Levensvreugd en later van het Rosmalense Revuegezelschap was Jo samen met zijn zwager Toon van Balkum een belangrijke steunpilaar van het Rosmalense revuegebeuren. Zijn heengaan werd dan ook alom betreurd in Rosmalen.

Driek van Grètte herdacht hem in ons weekblad De Molen van 17 februari 1993. Onder de titel "Jo van Hoof, dè's Rusmolle" wist hij op een perfecte manier deze Rosmalenaar neer te zetten. Zijn in memoriam werd in het boek "1001 Rosmalense mensen" opgenomen en voor het nageslacht vastgelegd. "Wie oan Jowe denkt, denkt oan 't Rusmolles volkslied. Zo es Jo dè zong, mi gevuul, van binne uit, int Rusmolles, dèt ie vur honderd p'rcent onder de kniej ha, dè waar hartv'rwèrmend. Doar kriede de troane af in oew oge en de rillinge over oewe rug. Es ik bè de Rusmollese revues ons volkslied heur, gin kwoaj woord over de tegewordige zengers, dan denk ik steeds: Nee, dè din Jo toch beter.....".

Succesvolle uitvoering revue 'Rosmalen...? Wat 'n circus!

Het is alweer twee jaar geleden dat de Rosmalense Revue voor het voetlicht trad. Op 9 en 11 oktober j.l. waren er al uitvoeringen en wat daarin werd gebracht bleek een succesvolle vernieuwing te zijn van de oude formule waarop de revue in het verleden was geënt. Duidelijk professioneler van opzet onder de leiding van Ruud van der Laar. Er zat heel veel vaart in mede door de snelle decorwisselingen. De decors waren met name goed van opbouw en origineel. Met vooral veel dans door de uitstekend draaiende dansgroep en de fleurige kleding door Mien van Zuylen-Geerts ontworpen en gemaakt was het een waar genoegen in de Kentering een avondje uit te zijn. Ook de sketches waren in overwegende mate grappig en origineel en het was een plezier om daar naar te kijken en te luisteren. Ook de perfecte licht- en geluidsinstallatie van de Kentering werkte mee aan een echte happening.

Het Rosmalense circus moet eigenlijk iedereen gezien hebben. Deze kans er is nog op vrijdag 16 en zaterdag 17 oktober a.s. Vooral doen !!

Weekblad "De Molen" 14 oktober 1992. Uit de Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Gelukkig is een en ander op de plaat en CD voor Rosmalen vastgelegd. Verder bestaat er ook nog een oude bandopname (archief Henk de Werd) uit 1968 van het optreden van "De Boertjes van Buuten" in "De Kentering". Speciale gast Jo van Hoof weet op een voortreffelijke manier in onvervalst Rosmalens een heerlijk stukje plaatselijk nieuws te spuien. Deze uitzending werd destijds rechtstreeks via de radio uitgezonden. Jo van Hoof werd, na een indrukwekkende uitvaartdienst in onze Lambertuskerk, begraven op het kerkhof aan de Oude Baan, waar ook zijn zwager Toon van Balkum rustte. "Dèt ie d'r nie

mer is, zal wenne zen. Hij blef, krek es Toontje van Balkum, in ons herinnering vortleve. Hij bleft 'r inne van ons, ok al zien we hum dan nie mer. Ongetwêfeld hit 'm Onze Lieven Heer al opgenomme in zenne skonne himmel en God wit hit ie, same mi Toontjes, 't Rusmolles volkslied doar bove al ès unne skonne engel gezonge...”, aldus Driek van Grètte.

Revue nummer 7

1994: Boeketje Rosmalen

Rosmalen was een snel groeiende gemeente. Het dorp, dat in 1945 nog maar 7000 inwoners telde, maakte, door het ontwikkelen van allerlei nieuwe uitbreidingsplannen, een enorme groei door.

Op 15 november 1960 werd de kleine Jantje van Schijndel als 10.000ste inwoner ingeschreven. Met loeiende sirenes van de brandweer werd dit heuglijke feit aan de bevolking bekend gemaakt. Reeds in 1967 kon de 14.000ste Rosmalenaar welkom worden geheten. Een mijlpaal was de 15.000ste inwoner, Mascha van der Krabben, geboren in Hintham-Rosmalen op 22 oktober 1968. Met een groots vuurwerk werd dit gevierd.

Daarna ging het snel. Op 22 december 1974 werd de 20.000 Rosmalenaar begroet. Die eer viel te beurt aan Geertje (Gerarda) Wingsen.

Stefan van Kreij, geboren op 8 december 1980, was de 23.000ste inwoner. Brent Harsveld werd op 11 juli 1983 in Rosmalen op de wereld gezet als de 24.000ste inwoner van onze gemeente. Ruim twee jaar later, op 27 oktober 1985, was er andermaal feest in Rosmalen. Met de geboorte van Maartje Remmers telde Rosmalen maar liefst 25.000 inwoners.

Het is duidelijk, dat Rosmalen omstreeks 1994 op weg

*Programmaboekje "Boeketje Rosmalen" en het toegangs-
bewijs revue 1994. Rosmalen collectie van Henk de Werd
in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.*

was naar de 30.000ste inwoner. Een prachtig thema voor het revue-gezelschap lag hier open. Een schrijverscollectief, waarin Hans Eijkemans, Sjef Hamers, Alex Hoedemakers, Jan van Nuland en Ruud van de Laar zitting hadden, toog aan het werk en liet ene Brigit van Almere als nieuw ingeschrevene 30.000ste kennis maken met Rosmalen, de verenigingen, de politiek, de historie en de taal. Het nieuwe bestuur, bestaande uit Mien van Zuijlen (voorzitter), Alex Hoedemakers (secretaris), Raymond Haagmans (penningmeester), Peter van Dongen en Lambert Heijmans, was enthousiast. Het is duidelijk, dat die tocht niet zonder hobbels en obstakels verliep. Diverse humoristische en vooral ook herkenbare sketches bewezen dat. De toneelgroep, met de nieuwe gezichten van Nicole Geurts, Gery Hoedemakers, Monique de Koning en Miep van Rijs naast de oude rotten, hadden er geen moeite mee. "Bij elke revue opnieuw moeten we zelf overal voor zorgen. De teksten, de decors, de kleding, de muziek, echt alles. Elke keer weer is dat een behoorlijke grote uitdaging..." aldus voorzitter Mien van Zuijlen in het Stads-gewest van 2 november 1994. En ze vervolgt: "Die vrouw uit Almere doet er alles aan om hier zo snel mogelijk ingeburgerd te raken. Ze gaat naar de bibliotheek en duikt daar tussen de boeken in onze geschiedenis. Zo komt ze terug in de Middeleeuwen. Daaromheen hebben we een kasteelsketch bedacht, waarin zij als welgestelde dame op zoek gaat naar een heer van stand. Prachtig is dat."

Het weekblad De Molen van 23 november 1994 weet ons te vertellen, dat "de grote zaal van Dans- en Partycentrum Verhoeven tot de laatste plaats gevuld was met een belangstellend publiek, dat ontspannen afwachtte wat een rondje Rosmalen hen zou brengen. Men is beslist niet teleurgesteld huiswaarts gekeerd, want wat het Rosmalens Revuegezelschap bracht was een sprankelende show, vol humor, prachtige decors en snelle wisselingen daarvan, fraaie kleding en een keur van talentvolle artiesten". Oude bekenden waren dat uiteraard, routiniers dus, maar ook nieuw talent zoals: Jacques Kitselaar, Anja Kerkhof en Monique Koning (zang); Wendy Heijmans (dans); Michel Ender, Adwin van Gaal, Jos Heijmans, Marijntje Kitselaar

en Raymond v.d. Vorst (orkest). Het jonge grut, een vast onderdeel van de Rosmalense revue, bestond deze keer uit: Job Bocker, Robin Geurts, Lieke Grevengoed, Noortje Grevengoed, Djoni van Griensven, Kiona van Griensven, Madelon v.d. Heuvel, Marleen v.d. Heuvel, Esther v.d. Velden, Femke v.d. Velden, Leon v.d. Velden, Rick v.d. Velden, Dominic van Son en Stephanie van Son. De kinderscène werd begeleid door Jeannette Geerts en Nancy Pennings, met Jan van Nuland (onderwijzer) op de achtergrond. De decors werden ontworpen door Emile van Niekerk, Peter van Roosmalen en Corianne Schijvens.

In hetzelfde weekblad De Molen van 23 november 1994 konden de Rosmalenaren over de première lezen: “Het revue-orkest o.l.v. Han v.d. Heuvel, hoewel nauwelijks zichtbaar in de nok van het toneel, speelde de sterren van de hemel. Hoewel de teksten voornamelijk in het echte Nederlands werden gebracht stoorde het beslist niet dat er af en toe Rosmalens dialect aan werd toegevoegd. Gemeente-voorlichter Coppes, die in de eerste scène de dertigduizendste inwoner van Rosmalen mocht begroeten, werd daarbij regelmatig gewezen op zijn foutieve uitspraak van Rosmalen. De dansgroep gaf meteen in het begin al haar visitekaartje af met een perfecte show en wist de kwaliteit tot het einde toe vast te houden. Dat er in Rosmalen ook “kwaaitongen” rondlopen kwam tot uiting toen de nieuwe inwonster Brigitte kennis maakte met de burea.... Ook bij het verhaal van Kasteel Rodenborch kwamen de decors en de schitterende kleding fraai uit de verf. Er volgde een kennismaking met de ridders Jac. Steenstra, Don Burgers, van Beers tot Beers, Harrie van de Kruisstraat en anderen. Een geweldig spektakel en mooie show.... De scènes in Harrie’s tuintje en in de boetiek maakten veel goed met humor en snedige teksten. De Operette en de Dieren Ambulance kwamen ook nog aan de beurt en de slotscène was er een die er mocht zijn. Al met al hebben de bezoekers van de revue geweldige avonden gehad.”

Voor die dertigduizendste haalde men letterlijk alles uit de kast. Het revuegezelschap wilde nog eens laten zien wat Rosmalen allemaal te bieden had. Dat was ook nodig, want het voortbestaan van onze gemeente hing toen aan een zijden draadje.

Ruud van de Laar schreef daarover dan ook een zeer toepasselijk lied:

Rosmalen heeft alles.

Rosmalen heeft U veel te geven
 Rosmalen heeft van alles wat
 Een oergezellig durpsleven
 En de allure van een stad
 Rosmalen heeft U veel te bieden
 Rosmalen heeft alles in huis

Gewone mensen en bekakte lieden
 Hier voelt iedereen zich thuis

Couplet 1

De makelaar geeft hier huizen cadeau
 En onze winkels die hebben niveau
 En overal zijn parkeerplaatsen zat
 Rosmalen, dat is je dat
 Je ruikt hier niets van 't mestoverschot
 De ambtenaar werkt hier vlotter dan vlot
 De keienlegger heeft geen last van zijn knie
 Rosmalen, beter kan het nie

Couplet 2

De metselaar doet hier 's avonds z'n werk
 De pastor heeft een bomvolle kerk
 De wandelaar vindt geen poep op zijn pad
 Rosmalen, dat is je dat
 De docent staat voor een keurige klas
 Een O.J.C.er die krijgt nimmer een jas
 En de houser koopt hier zijn XTC
 Rosmalen, mooier kan het nie

“En de pastor heeft een bomvolle kerk.” Deze foto werd door Henk de Werd gemaakt in 1959 bij de wijding van Martien Heijmans tot priester. Op de preekstoel zien we pastoor Janssens, die zijn beminde gelovigen tekst en uitleg geeft over wat er in het priesterkoor allemaal gebeurt. Deze foto zit in de Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Adriaan Verbiezen, geboren en getogen in Rosmalen en fabrikant van vakkleding, is 17 jaar geleden gescheiden en heeft zijn dochter Natalie alleen opgevoed. Tegen iedereen die het horen wil, maar met name tegen zijn vriend en buurman Sjors van Zwol, vertelt hij dat zijn Natalie mag trouwen met een Chinees, Turk, Nulander, Marokkaan, Eskimo maar NIET met... unnen Bosschenaar!!

EERSTE BEDRIJF

Adriaan heeft groot nieuws maar niemand die naar hem luistert.
Sjors kan thuis zijn draal niet vinden.

TWEDE BEDRIJF

De verjaardag van Natalie.
Onverwacht bezoek uit Amerika en .....

PAUZE

DERDE BEDRIJF

Natalie is in verwachting en Sjors wordt vader en opa.

VIERDE BEDRIJF

Wie ben ik?   Wat doe ik?
Waar kom ik vandaan?   Waar ga ik naar toe?

ROLVERDELING

Adriaan Verbiezen	- Bert Kerkhof
Sjors van Zwol	- Jos van Ieperen
Natalie Verbiezen	- Moniek Maas
Jan-Willem	- Jürgen van Nimwegen
Jo-An	- Bep van Herpen
Doortje	- Lien van de Els
Abdoel	- Alex Hoedemakers
Tom	- Ben Geerts
Gast	- ??????

MUNNE SCHOONZON IS... UNNEN BOSSCHENAAR!!

IS EEN PRODUCTIE VAN HET ROSMALENS REVUEGEZELNSCHAP EN TOI-TOI PRODUCTIES

Uitvoerende producenten: Mien van Zuylen
Mieke de Koning
Sjaak Kitslaar
Ruud van de Laar

Regie: Ruud van de Laar

Regie-assistente: Mieke de Koning

Decorontwerp: Martien Verrijt

Decoruitvoering: Sjaak van Nuland
Frans van de Els
Piet Kerkhof
Wim van Son

Inspectanten: Wim van Heeswijk
Anja van Griensven
Riek van Nuland

Kapwerk: Ad van Oosterwijk
Huib Burmanje

Kostuums: Mien van Zuylen
Frits Claassen

Licht en geluid: Hans Buiteman

Lichtadviezen: Ruud van de Laar

Hertaling en bewerking: Harry-Up

Ontwerp affiche en programma: Cor Versteeg

Cartoon: Mieke de Koning

Pers en Publiciteit: Rosmalens

Zaalcoördinatie: Revuegezelschap

ROSMALENS REVUEGEZELNSCHAP...

... is ontstaan na de revue: "Houdoe Jan" die in 1980 ter gelegenheid van het afscheid van burgemeester Molenaar werd opgevoerd door een aantal mensen die in die tijd actief waren op het gebied van zang, dans, muziek en toneel. Sindsdien heeft ons gezelschap, mede dankzij de hulp en ondersteuning van het bedrijfsleven en u als trouw en enthousiast publiek, met veel succes zeven revues ten tonele gevoerd. En... de achtste komt eraan!! Hoewel het maken van een revue nog steeds onze belangrijkste doelstelling is gaan wij met het blijspel: Munne Schoonzoon Is... Unnen Bosschenaar!! voor één keer het ons zo vertrouwde revue-pad verlaten om u op het eind van dit samenvoegingsjaar te laten lachen om een situatie die eigenlijk om te hullen is.

U veel plezier toegewenst en hopelijk tot ziens in april 1997 bij onze revue: STADSEFRATSEN.

RUUD DE RIDDER

...schreef in 1980 zijn eerste blijspel: "Wat doen we met Bompap?" Inmiddels heeft deze Antwerpse acteur en auteur meer dan dertig blijspelen op zijn naam staan en diverse komedie-series voor de televisie geschreven. In 1990 werd in het Theater aan de Parade, door het Echt Bosch Teater en onder regie van John Leddy, Ruud's: "Als ik De Lotto Win" op de planken gebracht. Het succes van dit stuk vond zijn navolging in 4 andere "De Ridderblijspelen" en zal vast en zeker in maart 1997 worden geïnterpreteerd met: "Wé Doen We Met Opa's?" "Munne Schoonzoon" schreef Ruud in 1984 en werd door zijn herkenbare humor een dusdanig kassucces waar zelfs de Olandse kranten over schreven. Hoogste tijd dus voor de Nederlandse premier in... ROSMALEN.

RUUD VAN DE LAAR

...werkte vanaf 1983 mee aan het programma "Casino op Zondag" en maakte in 1987 deel uit van het schrijverscollectief van de musical: "De Never Noot! Nie!" In 1988 schreef hij de 27ste Bossche Revue: "Kom Es Eikes Buurten" die 18 keer in het casino werd opgevoerd. Nadien werd Ruud een veelgevraagd auteur en regisseur van musicals en revues in o.a. Den Bosch, Oss, Vught en Rosmalen. Voorts bewerkte hij stukken en schreef hij liedteksten voor Natuurtheater de Kersouwe en hertaalde en bewerkte hij blijspelen van Ruud de Ridder voor het Echt Bosch Teater. Ook "Munne Schoonzoon" is door Ruud bewerkt naar een Rosmalense-Bosche situatie.

ROSMALENS REVUEGEZELNSCHAP
I.S.M. TOI-TOI PRODUCTIES

MUNNE SCHOONZON IS... UNNEN BOSSCHENAAR!!

BLIJSPEL VAN: RUUD DE RIDDER
REGIE: RUUD VAN DE LAAR

27, 28, 29 EN 30 DECEMBER 1996
KENTERING - ROSMALEN

Programma Munne schoonzoon is... unnen Bosschenaar.

1995: "Goud van oud"

In maart 1995 bracht het Rosmalense Revuegezelschap een programma dat gekenschetst kon worden als "goud van oud". Er werden succesnummers uit de oude revues ten tonele gebracht, waarbij tegelijk liedjes en sketches, die door de veelheid aan materiaal waren blijven liggen, voor het voetlicht gebracht werden.

December 1996: Munne schoonzoon is... unnen Bosschenaar

In 1994 - 1995 viel het doek voor Rosmalen. Den Haag (in 1994 de Tweede Kamer en in 1995 de Eerste Kamer) besliste, dat Rosmalen en Den Bosch zouden worden opgeheven en per 1 januari 1996 samen een nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch zouden vormen. De teleurstelling in Rosmalen was groot. In december 1995 werd tijdens een indrukwekkende massameeting in het Autotron afscheid genomen van de zelfstandige gemeente Rosmalen. Dat eerste jaar van de nieuwe gemeente is beslist niet altijd gladjes verlopen. Het plaatsen van de nieuwe gemeente-

**ROSMALENS
REVUEGEZELSHAP**
I.S.M. TOI-TOI PRODUCTIES

Het Rosmalens Revuegezelschap en Toi-Toi Producties bedanken de volgende personen, instellingen en bedrijven voor hun ondersteuning waardoor deze voorstelling tot stand kon komen.

Rabobank Rosmalen
Winkeliersvereniging Kom Rosmalen
Makelaarskantoor André van der Veer
Verenigde Heijmans Bedrijven
Café September
Stichting Soos Satisfaction
Kruisstraat Meubelen
Bakkerij Jan de Groot
R.P.T.
Gebroeders Voets Weg- en Waterbouw
De Bruidsmodezaak
Kapsalon Gi Gi Coiffures
Copy Express
Bloemenboetiek 't Ven
Cafeteria 't Vosje
Partycentrum De Kentering
Kapsalon Huib Burmanje
Medewerkers Cultureelcentrum De Bron
Bouwmans Benzinstations
Super [Vreeburg Passage]
Giel Hanegraaf
Boekhandel "De Bladzijde"
Spedo
Piet van Gelder

WORDT VERWACHT
KENTERING 4 - 5 - 6 - 12 EN 13 APRIL 1997
DE ROSMALENSE REVUE
STADSEFRATSEN
REGIE: RUUD VAN DE LAAR
MUZIEK: HAN VAN DEN HEUVEL
CHOREOGRAFIE: ANJA VOS

Rabobank

Rosmalen

*Wenst u
een fijne voorstelling*

**ROSMALENS
REVUEGEZELSHAP**
I.S.M. TOI-TOI PRODUCTIES

**MUNNE
SCHOONZON
IS ... UNNEN
BOSSCHENAAR!!**

BLIJSPEL VAN: RUUD DE RIDDER
REGIE: RUUD VAN DE LAAR

27, 28, 29 EN 30 DECEMBER 1996
KENTERING - ROSMALEN

borden bijvoorbeeld gebeurde bijzonder ontactisch. Reacties - het wegkladden van "gemeente 's-Hertogenbosch" - waren het logische gevolg. De grappen over de onhebbelijkheden van Den Bosch en Bosschenaren waren niet van de lucht. Het ergste wat je kon overkomen was, dat je in 1995-1996 een schoonzoon kreeg die uit Den Bosch kwam.

Het Revuegezelschap wist hier op een voortreffelijke manier op in te spelen. Ruud van de Laar bewerkte het toneelstuk "Munne schoonzoon is unnen Ollander" van de Antwerpenaar Ruud de Ridder tot "Munne schoonzoon is .... unnen Bosschenaar". Het succes was enorm.

"Het stuk is heel toepasselijk in het kader van de herindelings en kan eigenlijk alleen nu, na bijna een jaar herindelings, worden opgevoerd", aldus De Molen van 27 november 1996. Ons weekblad uit Rosmalen vervolgt: "Voor de schoonzoon en zijn toekomstige bruid zijn audities gehouden en daar zijn Jurgen van Nimwegen, een ras Bossche-

naar en Moniek Maas uit Rosmalen uit geselecteerd. Ook Bert Kerkhof als Adriaan Verbiezen, vader van de bruid, is van buiten het Rosmalens Revuegezelschap aangetrokken, omdat toneelstuk toch weer iets anders is als revue. Wat betreft de inhoud heeft vader Adriaan, een Rosmalense zakenman, het beste voor met zijn dochter als ze maar niet thuis komt met een Bosschenaar. "Met wie ge thuis komt, het kan me niet schelen. Een Belg, een Duitser of een Marokkaan. Maar unne Bosschenaar komt er hier niet in." Toch luistert zijn dochter naar de stem van haar hart en stelt "unnen Bosschenaar" voor. Dat geeft natuurlijk allerlei verwickelingen die na verloop van tijd op een plezierige manier worden opgelost. Vader Adriaan, gescheiden en alleenwonend, heeft het er best moeilijk mee en vraagt buurman Sjors, al 17 jaar zijn vriend, om goede raad. Buurman Sjors wordt gespeeld door Jos van Ieperen. "Mijn rol is wezenlijk in het stuk want ik moet namelijk zorgen, dat alle problemen worden opgelost. ik probeer dat op een snelle manier door te relativeren. ik speel een

'Munne schoonzoon is...unnen Bosschenaar!!!' Rosmalense Revue repeteert blijspel

's-HERTOGENBOSCH - Twee keer in de week wordt er, onder regie van Ruud van de Laar, gerepeteerd door de leden van het Rosmalens Revue Gezelschap, dit keer aangevuld met een ras-Boschenaar: Jurgen van Nimwegen. In de laatste dagen van december brengt het Revue Gezelschap het blijspel 'Munne schoonzoon is...unnen Bosschenaar' op de planken. De uitvoeringen staan voor 28, 29 en 30 december gepland in De Kentering in Rosmalen.

Omdat in dit blijspel, oorspronkelijk geschreven door de Antwerpse auteur Ruud de Ridder en vertaald en bewerkt door regisseur Ruud van de Laar, een échte Bosschenaar moet voorkomen, werd na wat audities de 22-jarige HTS-student Jurgen van Nimwegen, ras-Boschenaar met een ras-Bosch'-accent voor de rol van de schoonzoon gekozen. 'Het Rosmalens' is heel anders dan het Bosch', sommige echte Bossche uitdrukkingen krijgen ze in Rosmalen echt niet uit hun keel', verklaart uitvoerend producent en regie-assistente Mieke de Koning van Toitot producties de keuze van Jurgen van Nimwegen. 'Jurgen heeft totaal geen ervaring op het toneel, maar Ruud van de Laar zag het wel zitten met hem en het gaat prima, zo goed hadden we het niet verwacht.' Jurgen van Nimwegen: 'De enige ervaring die ik heb is met carnaval, het Kwekfestijn en optredens met Jong Telent. Mijn tegenspelers van

• De cast van 'Munne schoonzoon is...unnen Bosschenaar!!!'

Foto Freek Jansen

de Rosmalense Revue hebben allemaal heel wat toneelervaring, van hen krijg ik steeds complimenten en dat geeft weer heel wat zelfvertrouwen. Het klikt prima tussen ons, alleen had ik niet verwacht dat er zo veel verschil zou zitten tussen de twee dialecten.' Ruud van de Laar regisseerde al eerder drie revue's voor het Rosmalense Revue Gezelschap. 'In 1984 is het stuk voor het eerst gespeeld in Antwerpen en daar was de schoonzoon 'ne Ollander'. Ik heb het stuk bewerkt en vertaald en het past natuurlijk prima in de sfeer van de samenvoeging van Rosmalen en 's-Hertogenbosch. De vertaling

heb ik geschreven in een soort algemeen Brabants dialect, het eigen Rosmalens' en Bosch' komt er bij de spelers vanzelf wel uit. Daarom ook heb ik gekozen voor spelers die hun dialect beheersen. Ruud de Ridder schrijft heel herkenbare humor, niet van dat kluchtgedoe en zeker geen onderbroekenlol. Maar ik denk dat de nog niet ingevulde gastrol ook voor het publiek een enorme verrassing zal zijn.'

'Munne schoonzoon is...unnen Bosschenaar' wordt gespeeld door Bert Kerkhof, Moniek Maas, Jos van Ieperen, Jurgen van Nimwegen, Bep van Herpen, Lien van de Els, Ben Geerts, Alex Hoedemakers en de nu nog onbekende gastrolspeler. Het stuk wordt op 28, 29 en 30 december gebracht in De Kentering in Rosmalen. Op zondagmiddag 29 december wordt er ook een matinee gegeven, een speciale voorstelling voor ouderen. Winkeliersvereniging De Kom organiseert ieder jaar een oudejaarsactie voor de ouderen in Rosmalen, dit jaar worden er driehonderd kaartjes uitgedeeld aan Rosmalense senioren voor die speciale voorstelling van 'Munne schoonzoon'.

Munne schoonzoon is... unnen Bosschenaar werd gespeeld door Bert Kerkhof, Monique Maas, Jos van Ieperen, Jurgen van Nimwegen, Bep van Herpen, Lien van de Els, Ben Geerts, Alex Hoedemakers en een onbekende gastrolspeler.

In diezelfde tijd stelde de jongste dochter van Driek van Grètte haar vriend aan ons voor. "Ginne Rusmollese, ginne Bosschenaar mar unne Bèls. Driek èn Bètje ontvingen 'm mi ope èrm èn Driek skrief in de Rusmollese meulekrant: Onze skonzoon is unne Bèls. Weet je waar ze het meeste genoten hebben van deze column: Bij de hele familie in België. Alle ooms, tantes, neven, nichten, oma's en bonmama's kregen het gekopieerd van de vader van onze schoonzoon aangeboden. Wat hebben ze toch gelachen. "Zjos, wè is ie toch goewd terèchte gekomme." Wij stemmen daarmee in. Beter kon en kan het niet. Zijn zoonje Nout heeft Driek "onze bürgemister" genoemd in een mooie column.

Het slot volgt.

Bossche Omroep 3 november 1996. Rosmalen collectie van Henk de Werd.

rustig type tegenover de gehaaste zakenman Adriaan en los de problemen op mijn wijze op", vertelt een enthousiaste Jos.....".

“De een komt, de ander gaat”

Oorlogsdagboek van Rita Bijnen

Redactie

Onlangs kwam ons lid, Wil van den Elzen, een oorlogsdagboek op het spoor, geschreven door Rita Bijnen uit Berlicum. Rita begint haar dagboek, als ze ongeveer 15 jaar oud is en dus genoeg besef heeft van wat er in de wereld om haar heen gebeurt. Het dagboek is “geadopteerd” door de heemkundekringen uit Berlicum en Rosmalen en er zal een boekwerkje uitkomen waar iedere belangstellende een exemplaar van kan kopen. Het dagboek is geschreven in een prachtig, goed leesbaar handschrift en ook goed bewaard gebleven.

17 september 1944 begint Rita haar dagboek: “Hoog staat de zon aan den wolklooze hemel. De zonnige stilte wordt slechts verbroken door het blijde gezang der vogelen. Dan wordt in de verte het geluid van motorgeronk vernomen en aan den horizon verschijnt de stip van een groote vogel. Of is het iets anders?”

Een dichterblijvend begin van een vreselijke periode: de bevrijding van Berlicum. “We zien steeds maar meer vlieg-machines. Ze vliegen in 3 rijen in formatie van 8. We ontdekken dat het grotendeels zweefvliegtuigen zijn.” Rita beschrijft de landing van parachutisten en de chaos die dat in en rond het dorp oplevert. Blijdschap om het begin van de bevrijding, maar ook de angst en onzekerheid nemen toe. “Aan het kasteel van Heeswijk wordt gevochten door Amerikanen en Duitsers. Twee avontuurlijke Berlicumse jongens fietsen naar het kasteel. De een moet echter zijn fiets afstaan aan een Amerikaanse soldaat en krijgt daarvoor een ontvangstbewijs en een goede sigaar. De ander moet zijn fiets ook afstaan: aan een inmiddels gearriveerde Duitse soldaat. Dit gaat echter zonder bewijs en zonder sigaar.”

Wat dan volgt is ijsingwekkend. Uit eerdere publicaties weten we hoe Berlicum geleden heeft onder de gevechten tussen Amerikanen en Duitsers. Rita schrijft: “Dinsdag 10 October 1944. Dag om nooit te vergeten. Dag van leed en rouw. De zwartste dag in al den tijd der Duitse overheersing. Om 11 uur gaat de mare door het dorp: ‘Berlicum moet evacueeren’. De meeste menschen loopen rade-loos heen en weer, niet wetend wat te doen.”

“Als het schieten ophoudt gaan we onze fietsen, die bij ons thuis staan, naar beneden halen. We zijn halfweg op de trap; plots een harde slag en op hetzelfde oogenblik hooren we vreeselijk gillen en schreeuwen.. We gaan de straat op en zien een man achterover op de grond liggen.” Dezelfde dag: “Op straat heeft zich reeds een droeve stoet in beweging gezet. Allen trekken in de richting Rosmalen. Ook wij sluiten ons aan. Door bemiddeling van Dr.

Schenk kunnen wij op Coudewater komen.”

Dan volgt in het dagboek de beschrijving van het leven daar. De gebeurtenissen kennen we van eerdere uitgaven. Ze komen overeen met wat Rita vertelt. Een indringend fragment vertelt alles: “’s Nachts wordt er weer een kindje in de kelder geboren en een Berlicumsche vrouw sterft dien nacht. Bij haar bediening en sterven zijn we bij geweest. Dood en geboorte zijn de eenige twee die zich van het oorlogsgeweld niets aantrekken. De een komt, de ander gaat.”

En dan: Dinsdag 24 October 1945 (staat er echt!): “Dag van bevrijding. Wij zijn bevrijd en duizenden kelen stamelen woorden van dank, dank aan God en aan de dapperen mannen van Eisenhower’s expeditieleger.” In Hintham wordt dan nog steeds gevochten, zegt de dagboekschrijfster. “Donderdag 26 October 1944. Berlicumsche mensen kunnen ’s-morgens een bewijs krijgen om in Berlicum naar hun huis te gaan kijken, maar om zes uur moeten allen weer weg zijn. ’s-Middags ben ik vrij en ga dan naar huis. Onderweg is er ontzettend druk verkeer der Engelschen. Tanks, motors en vrachtwagens enz. Reeds op den dijk zijn de meeste huizen kapot geschoten of afgebrand. Van de mooie oude Protestantsche kerk is niet veel meer over als een puinhoop.”

Een dramatisch verhaal, dit dagboek. Je leest het alsof je er zelf bij bent!

Rusmolles volk is goei volk

Driek van Grètte

Zo mar unne denzig in oktober van 't vurgend joar (2018) èn nog volop zommer. 25 graden gaaf munne smártfoon òn. Goei weer dus um ifkes nor de kerkhof in de Ouw Boan in Rusmolle te doen. 't Wil mar niej regene, dus de zommerbluumkes op 't graf van men ouwluuj zulle wèl wir dorst hebbe. Hoe dik hè'k, same mi ons Bètje, deze zommer vanùit Den Dungen dieje weg gefietst? Nie mer te telle. Och ik doe-g-'t nog steeds mi plezier èn tegelijk is 't fietse ók goed vur oew lijf èn oew botte, zeker ès ge vort achter in de zeuwentig zit.

Loat 't nou deze keer mi pèch gebeure. Èn doar stòdde dan mi 'ne lekken baand en d'r zit niks anders op dan mar nor haus te lópe mi de fiets òn de haand van de Ouw Boan in Rusmolle nor Den Dungen. Dè wordt unne lange wandeling.

Ge lópt op oew dooie gemak èn ge bent in de buurt van de skon Rusmollese zandverstuiving wor vruuger 't hùiske ston van de Pek, Vorstenbosch dus, èn ge ziet 'ne mins èn zen wefke mi 'n klein kenje in de wandelwagen ùit de hèij èn bosse komme lópe.

Ik loop rustig deur, want och, dè hek wèl dikkelder gezien. "Moete nog wijt"?, ruupt dieje mins nor men. "Nor Den Dungen", roep ik trug. "Dès nog 'n flink èind", zit ie, "lóp mar ifkes mi ons meej, we wone hier vlakbèj òn de Ouw Bòan, dan plèk ik wèl ifkes oewen baand." Kik, dès nou ók Rusmolle. Rusmolles volk is goei volk, dè 'ne mins helpt ès 't nódig is.

Ik lóóp hullieje kant op èn 't wefke zie dè ik 'r inne van bèkker De Wèrd ben. Ze zin dè ók héél irlijk.

Doar kiek ik toch ifkes van op en vur dè'k kos denke,"zu dè unnen oud leerling van men zen van de Sancta Maria Mavo in Den Bosch", zin ze, "ik ben d'r één van Wim Voets ùit de Deken Fritsenstroat." Èn meej doar aachteròn "één van Wim van Sjèf Voets." Ik wies genoeg. Dus niej één van Wim van Driek Voets (ók ùit de Deken Fritsenstroat) mar één van Wim van Sjèffe èn ik zin dus meej: "Och één van An Heijmans, zinne wèllie vruuger ók wèl."

Ik ha op dè momènt nog niej 't lef um te zegge, dè ik Driek van Grètte waar, die z'n èige ók wèl 's de mister van d'n bèkker nuumt, skrèver over Rusmolle èn Rusmollese minse.

Dus loat ik hier ifkes zien wie An Heijmans is. An

Heijmans ziej ik zó nog vur men, krèk ès Anne vòdder d'n ouwe Jan Heijmans ùit 't Sprokkelbosch. Anne bruur, Toon Heijmans ùit d'n Meulenhoeck, kende ik goed van de Heemkundekring van Rusmolle en zen dochter, jouw nichtje dus, Mariette Heijmans ken ik nog van de skool in Den Bosch. 'n Bruur van Tone wónde op de boerderèj èn ie waar getrouwd mi Anneke van Tinuskes van 't Hisèind. Jouwe vòdder Wim waar d'r inne van Sjèf Voets, die getrouwd waar mi Mriej van Nistelrooij. Men moeder skrief ók van Nistelrooij en waar van wè wijer trug nog femielie van Mrieje. Ik denk ès ge men gene èn jouw gene mi mekare vergelijkt dè de geleerde hirre dan nog kosse zien, dè gè èn ikke dus van héééél wijt trug nog femielie zen. Dè klinkt héél gek, mar 't is wèl woar.

Sjèf Voets ziej ik midde in de winter zen gezicht nog wáásse mi ijskouw wòtter ùit de put èn bè dieje put.

Ik ken dè haushouwe van Sjef Voets ès ginnen andere. Wim, de twilling Mriej èn Truus, Annie, die troaùwde mi Wim v.d. Steen ùit Balkum, Munda, Gèrrit, Louis, die ók dik Wiko wier genuumd, Hendrik èn Frans. Mriej troaùwde mi inne van de Kòrst en din nor Nolland. Truus wier klóósterzuster van de orde van Skèndel en krieg de naam zuster Walthera. Munda troaùwde mi inne van Jan Meties van 't spoorhaus op Sparrenburg. Franse zaag ik enkele jòrre geleje erges. Ik kiek nog 's èn zin: Gè bent toch Frans van Sjèf Voets? Toen ik zin wie ik waar hen we nog ifkes gezellig gebuurt.

Ik weet dè Wim van Sjèffe onder andere unne zoon Jos ha, unne zoon Walter en 'n durske. Meskien ware 'r d'r nog meer. Walter waar vernuumt nor tante non Walthera, de twilling zus dus van tante Mriej Korsten-Voets. Ik weet dè jullieje Walter oit nog unne mooi stuk gips van unne bekende voetballer van PSV hi gekrege. 't Waar van inne van dieje bekende twilling van PSV, Willy en René van de Kerkhof, die it Hèllemont kwaame. Tante zuster werkte toen in Gèldrop in 't ziekenhaus. Dieje gips waar host 'n rillekwie, zun ze vruuger gezeet hebbe.

In men verbilding zie ik dè stukske Rusmolle van vruuger nog, mi de wunning van Sjèf Voets en van Wim van Sjèffe. Rond 1960 heb ik nog 'n foto gemakt vanuit de dakkapèl bove ons winkeldeur, tegenover Hasje van Dijk, kèk mar 's ifkes op de foto. Doar bende gè dus op de wirreld gezet èn ik ók, mar dan 'n twentig joar irder.

Links de meisjesschool en het klooster. Na de inrij zie je een deel van de bewaarschool.

't Huis van Wim van Sjef Voets, de waterput en de woning van Sjef Voets. Deze foto is van Henk de Werd zelf en zit nu in de Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

*Voorste rij v.l.n.r. Louis, Henk (Hendrik), Sjef, Frans, Marie Voets – van Nistelrooij, Munda, Gerrit.
Tweede rij v.l.n.r.: Marie, Truus (zuster Walthera), Annie en Wim Voets.
De foto zit in de Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.*

De vier dochters van Sjef Voets. Van links naar rechts: Munda, Annie, Truus als Zuster Walthera en Marie Voets.

Links de trouwfoto van Sjef en Marie Voets – van Nistelrooij op 10 mei 1927. In het midden het gezin van Sjef Voets, dat toen nog maar drie kinderen telde. We zien v.l.n.r.: Sjef Voets, dochtertje Truus, zoon Wim, dochtertje Marie en Marie Voets- van Nistelrooij. Op de achtergrond van deze foto zien we het café van Bert en Kee van den Hanenberg (Kees van Kiskes), wat later het café werd van Hasje van Dijk. Op de foto rechts boven zie je de oude Marie Voets- van Nistelrooij, die roept: “kiep, kiep, kiep, kiep” en strooit het kippenvoer. De foto's komen uit de Rosmalen collectie van Henk de Werd. Deze verzameling is ondergebracht in het stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Foto links: Wim van Sjef Voets en Pietje van Jan Verste-gen. Op de foto rechts zien we Munda van Sjef Voets en de kleine Nelly Timmermans (Nelly van Harrie de Snèjer).

Èn dan oaùwe mins, die mi zenne van Spierings skrèft. Bèij bende al opa èn oma van dieje klèine in 't wandelwagentje. Wor blef de ted toch!

Malleskampse minse ken ik niej zo veul. Gè bent 'r dus inne van Spierings èn gè buurt ók stevig meej òn.

Gè bent bè 'n fietsklup en 'ne baand plèkke is vur jou 'n flùitje van 'ne cènt. Ik heb 't dus getroffè. Ik ken wèl 'n Pietje Spierings, die voetbalde bè OJC èn die getrouwd waar mi Nel van Koentjes ùit de Krommenhoek in Rusmolle. Mar gè zut 'r ók inne van 't Flipke kunne zen. Ik ken Jos Verstappen van de spultuin, ik ken Mijë Maas èn

Han de Moor ùit de hòi, ik ken Pietje Bùrgt mi 'n mooi oùw hùiske. Ik ken Nareske d'n Bùrgt nog, Zen dochter Kobba waar getrouwd mi 't Buuntje ùit Den Dungen èn hi nog 'n hil tedje gewóónd in 'n planke kéét tegenover de huishoudskool vruuger. Ik ken mister der Kinderen, umdè ik in 1960 ifkes ès skoolmister in de Malleskamp ben ingevalle. Ik ken juffrouw van Helvoirt van diej skool en mevrouw van Dongen. Wèllie han bè-j-ons thuis nog veul klante in de Malleskamp.

De ontvangst bè ùllie is allerhartelijkst geweest, menne baand wier perfekt gemakt èn.... zó ès 't dik gu: D'r waare gin koste òn verbonde. Goei Rusmolles volk duu dè gewoon vur niks. Dank je wèl en nog 's dank je wèl. Zonder perbleme ben ik thaus in Den Dunge gekomme èn d'n baand is nog steeds hard, kèij hard. Intusse ben ik nog wèl 's langs ùllie haus gekomme mi de fiets. Èn steeds heur ik dan in menne kop: "Hier wóónt sakkerjuus goei Rusmolles volk!!!"

*Boven 't huis van Miej Maas.
Zie de waterput en de TV-mast op het huis.
Rechts boven het huisje van Pietje Burgt.
Collectie Henk de Werd.*

In 1974 wier dees foto van 't hùiske van "de Pèk" (Vorstbosch) in de zandverstuiving dur Driek van Grètte gemakt. Rusmolle collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

Oranjefeesten in Rosmalen

Gerrit Mol

Koningsdag, vroeger Koninginnedag, is in Rosmalen steeds gevierd. Het is aardig om terug te kijken hoe de nationale feestdagen gevierd werden. En dan bedoelen we Koninginnedag, Dodenherdenking en Bevrijdingsdag. Onze onvolprezen archiefgroep dook voor de redactie in de dozen van weekblad De Molen, want in dat plaatselijke blad vinden we natuurlijk veel terug van de voorbereiding en verslaglegging van die dagen.

We beginnen in 1955. Zaterdag 30 april, de verjaardag van de koningin, tevens het afscheid van burgemeester Von Heijden. Er wordt om 08.30 uur begonnen met een Heilige Mis. Daarna is voor kinderen van de kleuterscho-

len en die van de eerste tot en met de vierde klas van de lagere school een goochelaar en poppenkast op de speelplaats van de meisjesschool in de toenmalige Kerkstraat. Vanaf half 12 is er kinderkermiss op het kermisterrein. Om 4 uur in de middag volgt een kinderoptocht. Daar doen aan mee de rijvereniging, het gilde, de harmonie en de zangvereniging. De stoet wordt opgesteld in de Stationsstraat, trekt dan naar het gemeentehuis, waar de burgemeester gehuldigd wordt. Van 17.00 tot 24.00 uur kan er in de verschillende cafés gedanst worden. Zondag 1 mei is de kinderkermiss ook nog open en er kan ook weer gedanst worden. Woensdag 4 mei gaan de vlaggen vanaf 17.00 uur halfstok. 20.30 uur is er een korte dodenherdenking bij de op het kerkhof begraven liggende militairen. Ter nagedachtenis is er om 21.00 uur een avondmis. Op de Nationale Bevrijdingsdag 5 mei gaan om tien voor 8 's morgens

de vlaggen uit en worden tien minuten lang de klokken geluid. Om half 9 is er weer een mis uit dankbaarheid. Vanaf 10.00 uur is er een Herdenkingsoptocht van alle verenigingen en afvaardigingen van alle lagere scholen. De route is Stationsstraat, Dorpsstraat, Schoolstraat, Kerkstraat, Dorpsstraat, tot aan kermisterrein. De kinderkermis zal na afloop geopend zijn. Om 13.30 uur is er weer een optocht, nu met versierde fietsen, steppen, kruiwagentjes enz. door kinderen van de kleuterschool, de meisjesschool t/m de 8e klas benevens de 3 laagste leerjaren van de jongensschool. Prijzen beschikbaar. Ouders worden verzocht hun kinderen aan te sporen mee te doen. De route gaat deze keer vanaf de speelplaats van de meisjesschool naar het OJC-terrein aan de Nieuwendijk. Om 14.30 uur beginnen er behendigheidsspelen op het OJC-terrein door jongens die niet aan de optocht deelnamen. De overige kinderen dienen achter de afrastering te blijven. Voor de jeugd van 14 t/m 18 jaar wordt een oriënteringsrit per fiets georganiseerd. De start is bij het OJC-terrein en de tocht is 20 km lang. Deelname kost 50 cent. Er zijn tien prijzen beschikbaar. Ook kan er in de cafés van 17.00 tot 24.00 uur weer gedanst worden.

In 1956 verschijnt er voor het eerst één programmaboekje voor Rosmalen, Hintham, Maliskamp en Kruisstraat. Er is dan één Centraal Comité, waarvan G.H. Valk voorzitter is. Burgemeester L. Mazairac schrijft het Voorwoord. Het bestuur van harmonie Sint Cecilia is blij dat bij deze gelegenheid de nieuwe instrumenten aan de bevolking getoond kunnen worden. De activiteiten die tijdens de Oranjefeesten gedaan worden, zijn dezelfde als het jaar tevoren. Er wordt ook een uitleg gegeven hoe inwoners de vlag moeten hanteren. De prijsuitreikingen vinden plaats in het KAB-gebouw.

Het programmaboekje voor 1957 kent een uitvoerige inleiding. "Telken jare opnieuw vieren ook wij, ingezetenen van Rosmalen, gezamenlijk de verjaardag van onze Landsvrouw Hare Majesteit Koningin Juliana. Wij doen dit met een ieder jaar groter enthousiasme en we leven in gedachten mee met het Koninklijk Huis, waar Vader en kinderen de verjaardag van echtgenote en moeder vieren.

Ook de Bevrijdingsdag welke wordt gevierd ter herdenking van het feit, dat na 5 jaren onderdrukking ons volk zich heeft ontworsteld aan de onderdrukking - en welke door toeval zo onafscheidelijk is geworden van de verjaardag van onze Koningin - roept jaarlijks herinneringen op, welke wij vooral bij de jeugd levendig dienen te houden."

In het programmaboekje van 1957 staan de teksten van de te zingen liederen afgedrukt: uiteraard het Wilhelmus, Een draaiersjongen (=In een blauw geruite kiel). Er is weer een optocht, gevolgd door een zanghulde. De volgorde stoet: rijvereniging St. Lambertus, gilde St. Catharina, schoolkinderen Maliskamp, schoolkinderen Kruisstraat, harmo-

nie St. Cecilia, schoolkinderen kom Rosmalen, schoolkinderen Hintham, verenigingen Hintham, alle andere verenigingen en tot slot de rijvereniging uit Kruisstraat. Hoe ziet de zanghulde er uit? Muziek door harmonie St. Cecilia, vendelgroet door het gilde, zang door Oefening en Vermaak, zang door schooljeugd, toespraken en afgesloten wordt met het spelen en zingen van het Wilhelmus. Voor het eerst is er ook sprake van een Lampionoptocht op Koninginnedag. Op Dodenherdenking verwacht men minstens twee personen per gezin. Op Bevrijdingsdag is er een film voor de kinderen, met tractatie.

In Hintham wordt op de scholen een kleurwedstrijd georganiseerd. Ook is daar een optocht met versierde fietsen. De Dodenherdenking op 4 mei vindt plaats bij het Christus Koning beeld op het plein voor de Annakerk.

In Maliskamp is er rond de Oranjedagen een theatervoorstelling door een gezelschap uit Den Haag. In Kruisstraat is er bij de Dodenherdenking drie minuten stilte voor gebed en overweging. Op 5 mei zijn daar volksspelen voor de kinderen t/m 15 jaar.

Bijzonder is dat in het programmaboekje van 1957 wat historische feiten vermeld worden. We lezen dat er tijdens de bezetting bonkaarten verstrekt zijn voor 375 onderduikers. Twaalf geallieerde piloten vonden in Rosmalen onderdak. Er was in Rosmalen een afwerpterrein voor het neerlaten van wapens en zenders. Helaas wordt de locatie niet vermeld. In september en oktober 1944 werden meerdere hooggeplaatste Nederlanders door de linies heen gesmokkeld. Tijdens de bevrijding sneuvelden ongeveer honderd Duitsers, vijftientig Engelsen en ongeveer vijftig burgers.

In 1958 wordt voor de jeugd een film vertoond over het bezoek van prinses Beatrix aan de West en van het bezoek door koningin Elisabeth en prins Philip van het Verenigd Koninkrijk aan Nederland. De hoofdfilm in het programma is er een van komiek Georges Formby. Ook voor volwassenen is er een film: "Anna."

Het programmaboekje van 1960 valt niet op door het aangeboden programma, maar wel door een verslag uit de bezettingsjaren. We nemen het integraal over.

Herinneringen aan de bevrijding van de gemeente Rosmalen.

Nadat de gealliëerden na de op 17 september 1944 uitgevoerde luchtlandingen en de daarop gevolgde doorstoot naar Arnhem, de plaatsen Oss en Geffen hadden bevrijd, kwam Rosmalen in de onmiddellijke nabijheid van het front te liggen. Dit had tengevolge, dat de hier gelegerde Duitse gevechtstroepen regelmatig door gealliëerde artillerie onder vuur werden genomen, hetgeen reeds diverse slachtoffers onder de burgerbevolking veroorzaakte.

Op zondag 22 oktober 1944 lanceerde het Tweede Engelse leger van diverse kanten een offensief op de stad 's-Hertogenbosch. De aanval werd des morgens in alle vroegte geopend met een hevig trommelvuur op de Duitse stellingen, waardoor overal in de gemeente grote vernielingen werden aangericht. Bij de hieropvolgende aanval vorderden de bevrijders de eerste dag tot aan de Kruisstraat. De volgende morgen werd de aanval voortgezet, waarbij de tegenstand van de Duitsers dusdanig bleek, dat het Engelse leger des avonds nog weinig verder dan het dorp Rosmalen n.l. tot ongeveer aan de Heer en Beekstraat was gevorderd.

Op dinsdag 24 oktober 1944 volgde de bevrijding van het dorp Hintham en bereikten de Engelsen de stad 's-Hertogenbosch, die eerst enige dagen later, t.w. op vrijdag 27 oktober volledig van de bezetter was bevrijd. Tijdens de gevechtshandelingen maar ook reeds tengevolge van de geallieerde beschietingen daarvóór en de beschietingen door de Duitsers vanaf de overzijde van de Maas daarna kwamen vele burgers in de gemeente om het leven. Het aantal omgekomenen bedraagt ongeveer 50 personen, terwijl vele personen min of meer ernstig werden gewond.

Vele ingezetenen verloren al hun bezittingen, 117 woningen en boerderijen werden geheel verwoest, terwijl geen huis onbeschadigd bleef. Tijdens de gevechtshandelingen kwamen 25 Engelse soldaten om het leven. Het aantal gesneuvelde Duitse soldaten bedroeg ruim 100. Tot de gesneuvelde militairen behoorden soldaten van diverse nationaliteiten: Engelsen, Canadezen, Polen, Russen en Duitsers.

De beschietingen door de Duitsers vanaf de noordzijde van de Maas duurden voort tot aan de bevrijding van het gehele land. Nog op 10 april 1945 kwamen hierdoor drie ingezetenen van Rosmalen om het leven.

Diverse "vliegende bommen" kwamen in Rosmalen neer, zonder echter slachtoffers te veroorzaken. De laatste bom die overkwam, kwam in de Stationsstraat tussen twee woningen terecht, zonder echter te ontploffen.

Een zucht van verlichting ging op en een ongewone doch bevrijdende stilte daalde over Rosmalen neer toen Radio Vrij Nederland vanuit Eindhoven de capitulatie van de Duitse legers in Nederland aankondigde. Een nieuwe tijd was aangebroken.

In dezelfde uitgave staat een lang gedicht van Jeanne van Pinksteren. Geen literair hoogstandje, wel uit het hart geschreven.

OPDAT WIJ NIET VERGETEN.....

*Neerland rouwt!
Denkt terug aan dagen van weleer,
ziet op die angst'ge dagen neer, want
Neerland rouwt!*

*en talloos velen scharen zich
rondom het monument van hen,
die in die angstige oorlogsdagen
zichzelf voor onze generatie,
met moed en liefde en
met angst verzoenden, zonder vragen
waarom, en hoe de toekomst moest,
gescheiden van gezin en vrienden,
weggerukt uit hun bestaan,
gefolterd, gemarteld en geslagen,
niet wetend, waarvoor zij dit verdienden.
Neerland rouwt!*

*Een nieuwe maatschappij staat aangetreden nu,
klokken luiden, en overstemmen het geheel,
'n harmonie treedt aan en speelt met droeve
ijle tonen, een afscheids-symphonie.
Dan volgt opeens bazuingeschal,
en alle drommen, van heind' en ver
gekomen, houden stil en staan uit eerbied
voor hen die vielen, 'n ogenblik af
ter bezinning.....*

*Wij vragen niet waarom en hoe
dit alles moest geschieden,
'n antwoord vindt men niet
en zal er ook geen komen,
wij weten niet, en kunnen
ook niet weten,
doch evengoed, mogen wij hen
die vielen, niet vergeten.
Zij gaven ons één voorbeeld:
MOED!*

*Zij gaven ons het leven, door
onder al die pijn en smart
te zeggen: ik aanvaard!
't is dat, wat zij meer dan
wij verdienden, zij zijn de
hemel méér dan waard.
Dit is de stilte ..... overpeinzing.
Dan klinkt plots luid en krachtig
't Wilhelmus op, na afloop
draagt men kransen aan,
'n ogenblik nog blijven familie,
vrienden, kennissen, 'n ogenblik maar,
dan is het gedaan.
Het leven gaat verder, maar
Neerland rouwt, vijftien jaar later,
ook in negentienhonderd zestig.*

In 1962 krijgt het Oranje-comité een extra subsidie van f 1000 bij gelegenheid van het zilveren huwelijksfeest van Juliana en Bernhard. Het Oranje comité Nuland vraagt eveneens subsidie voor de kinderen die onder Rosmalen vallen. De burgemeester vraagt OJC Rosmalen dit te regelen met Nuland. Het Oranje-Comité vraagt aan het ge-

meentebestuur bij de viering van genoemd zilveren huwelijk het gemeentehuis te versieren en de kerk in het licht te zetten. De verenigingen willen een bijdrage in de kosten van wagens e.d. De gemeente wordt gevraagd er voor te zorgen dat er rond 30 april geen obstakels in het dorp zijn.

We lezen in dit jaar ook de namen van de leden van het Centraal Oranje Comité: G. Valk uit de Weidestraat, Frans Huysmans van de Rijksweg en Theo Derksen uit de Weidestraat.

In 1963 vindt overleg plaats tussen de Oranje-comités, KAB, R.K. Middenstand, NCB, Bond van Oud-Strijders, over een gezamenlijke intocht van Sinterklaas.

Ook krijgt het Oranje-comité een brief van het Comité Nationale Herdenking 1813-1963, een brief waarin gezegd wordt dat er geen richtlijnen inzake de herdenking zullen verschijnen. Het idee van een toneelstuk en kindermusical wordt meegenomen.

Voor het defilé op Koninginnedag worden per school 25 à 30 kinderen verwacht. De vlaggetjes en sjerpen van vorig jaar kunnen opnieuw gebruikt worden. Vertrek vanaf de Laurentiusschool.

1965: viering van twintig jaar Bevrijd Nederland. Uit het Voorwoord: “Wij mogen in ons vrije West-Europa dankbaar zijn, dat wij gedurende 20 jaar lang in vrede en in vrijheid mogen leven. Wanneer wij denken aan onze medemensen in Oost-Europa, die onder druk leven, en aan de nood en aan het oorlogsgeweld in de jonge landen, dan mogen wij ons gelukkig prijzen. Vooral mogen wij hen niet vergeten die hun leven voor de vrijheid en vrede hebben gegeven. Een feit dat helaas in de sleur van ons dagelijks leven wordt vergeten. Het is een taak van ons allen dit

onder de aandacht van de jeugd te brengen.”

Er zijn comités in de wijken Rosmalen, Hintham, Maliskamp, Gele Hoeve, Molenhoek en Kruisstraat, allen verenigd in het Centraal Oranje Comité Rosmalen. In 1965 wordt de stoet voor het defilé opgesteld in de Heer en Beekstraat (aan de zijde van de villa van de heer Kortenhorst). De route van het defilé is: Gele Hoevelaan, Driebergenlaan, Rector Zwijsenlaan, Molenstraat, Burg. Woltersstraat, Dorpsstraat, Gemeentehuis. Het programma daar: aubade door St. Cecilia, vendelgroet door het gilde, zang door “Oefening en Vermaak” en het Rosmalens Knappenkoor. Toespraak door de burgemeester, J.C. Molenaar.

Genoemd worden de namen van de mensen die in de oorlog 1940-1945 en in Indonesië zijn omgekomen, zie onderstaande tabel

De familieleden van deze oorlogsslachtoffers worden uitgenodigd om 19.30 uur bij het gemeentehuis te zijn voor de stille tocht en de herdenking (4 mei). In het programma van 5 mei is voor het eerst een gecostumeerde voetbalwedstijd opgenomen, evenals een voetbalwedstrijd tussen de vrouwelijke leden van KJM en volleybalvereniging OJC.

In Maliskamp worden de kinderfeesten later gehouden, “dan is het weer beter!”

Uit een brief van maart 1965 blijkt dat burgemeester Molenaar sterk pleit voor een officiële viering van Koninginnedag, maar zeker ook voor Dodenherdenking en Bevrijdingsdag. In 1964 is Mazairac afgetreden als burgemeester.

Bij gelegenheid van het huwelijk tussen Beatrix en Claus ligt op 10 maart 1966 van 16.00 tot 18.00 uur een felicitatieregister ter tekening in het gemeentehuis. Ook wordt

C.L.M. Verzantvoort			
Chr. P.H. Smits	P.J. van Zuijlen	M.J. v. Creij	H.A.T. v.d. Wielen
P. Voets	A.W. v.d. Koevering	G. v. Nistelrooij	J. Maas
P.J. Ketelaars	B. v. Zoggel	H. v.d. Leest	J.A. Gloudemans
M. Spierings	W.F. Tak	A.A. Lievens	J.A. v. Pinxteren
W.v.d. Heijden	F. v.d. Ven	H.M. Dekker	L. Voets
W. de Laat	G. Vriens	J.J. Pennings	Th. v. Berne
M. v.d. Donk	H. v. Uden	A. v. Nuland	A. v.d. Donk
A. School	A. v.d. Leest	M. Heijmans	G. v. Gerven
J. School	J. v. Creij	H. v.d. Wielen	

een inzameling gehouden voor het huwelijkscadeau.

In 1967 wordt de molen helemaal oranje gekleurd. Weekblad De Molen meldt in april 1968 dat er in Hintham geen kinderoptocht zal zijn. Dit in verband met de toenemende verkeersdruk op de weg. Wel wordt er achter het winkelcentrum een grote tent geplaatst waar allerlei activiteiten zullen plaatsvinden. Ook is daar een drumbandshow met o.a. het Waalwijks Jachthoorn Corps.

Alle verenigingen worden uitgenodigd deel te nemen aan het defilé voor het gemeentehuis. In maart 1967 kunnen lepeltjes, bladwijzers, kalenders door de Oranje-comités besteld worden.

Als Beatrix een kind krijgt, zullen alle kinderen op de scholen beschuit met muisjes krijgen. De kosten bedragen f 0,10 per kind.

De Dodenherdenking zal dit jaar kort zijn, want de volgende dag is er Eerste Communie en zullen veel mensen haast hebben om thuis alles in orde te maken.

In Hintham-Zuid is in 1968 ook een Oranje-comité opgericht. Daarvoor is medewerking gevraagd aan Pastoor van Gastel! De Dodenherdenking is in 1968 kort. Dat heeft te maken met de zaterdagavondmis. Om 19.50 uur is de Stille tocht vanaf de Kentering, om 20.00 uur gevolgd door de kranslegging bij de oorlogsgraven. Afgesloten wordt met twee minuten stilte en de Last Post.

In 1969 wordt overwogen het defilé af te nemen op het plein voor de Kentering. Er is bij het gemeentehuis te weinig ruimte om iedereen en alles tot zijn recht te laten komen.

Ook vindt discussie plaats rond de Dodenherdenking: kopje koffie voor of na de stoet en de kranslegging. Gevraagd wordt aan de kapelaan om een dienst in de Lambertuskerk te doen na afloop van de kranslegging bij de graven van de gesneuvelde militairen.

Men vindt het niet nodig om de bevrijding van Rosmalen op 23 oktober te vieren! Dat zou dubbelop zijn.

Quo Vadis is teleurgesteld omdat zij niet mochten meewerken aan een oriëntatietocht. Een en ander blijkt echter op een vergissing te berusten.

De Molen van 25 februari 1969 kondigt al de viering van 25 jaar bevrijding aan. 2 mei zal er een judo-demonstratie zijn met onder andere Anton Geesink. Quo Vadis organiseert een oriëntatierit. Er zijn zwem- en waterpolowedstrijden, georganiseerd door "De Treffers." Ook is er een Talentenjacht voor jeugdorkesten. Er is een voetbalwedstrijd tussen OJC en oud-internationals, evenals een nationaal bridge- en damtoernooi. De jeugd kan gaan bromfietscrossen bij "Les Vites". Olympia's Tour, een bekende wielervedstrijd finisht die dag in Rosmalen. Dit alles vindt plaats tussen 28 april en 10 mei, naast de ge-

bruikelijke activiteiten in de oranjeweek.

Dit lijkt een mooi programma, maar niet iedereen is tevreden. In De Molen van 24 september verschijnt een redactioneel artikel. Het gaat hier waarschijnlijk over een tentoonstelling naar aanleiding van de viering van de bevrijding van Rosmalen, 25 jaar geleden. Leest u mee!

Bevrijdingsdag, niet te geloven....!!

Op 23 oktober a.s. zal het 25 jaar geleden zijn dat ook Rosmalen bevrijd werd uit de steeds meer knellende klauwen van de toenmalige bezetters. Alom in den lande gedenkt men in deze en komende maanden het herwinnen van de vrijheid en brengt men nogmaals dank aan de geallieerden die daarbij betrokken waren.

De bevrijding was een groot goed, ook voor Rosmalen. Bij het herdenken van zulke feiten wordt er meestal het een en ander georganiseerd om ons enerzijds nog eens te laten denken aan het leed van die dagen, maar anderzijds mag het ook betekenen een vreugdevol terugblikken op die bijzondere oktoberdag in 1944.

In Rosmalen acht men het voldoende om u gedurende een vijftal dagen te tracteren op een tentoonstelling waarbij u geconfronteerd gaat worden met illegale pamfletten, militaire distinctieven (desnoods van het militaire gezag), distributiebescheiden, helmen, gasmaskers etc. En op deze wijze moeten we dan herinnerd worden aan het feit dat we 25 jaar geleden bevrijd werden.

Het organiserend centraal oranje comité is naar onze smaak weinig origineel. Het moet toch ook in het brein van de organisatoren zijn opgekomen dat dit soort exposities het mischien wel aardig doet in het kader van een herdenking die breder opgezet is, maar die als enigste wijze van gedenken een tikkeltje belachelijk aandoet. Er zijn nog genoeg oude helmen uit die dagen waarvan de dragers een gruwelijke dood zijn gestorven. Moeten we naar die helmen komen kijken of moeten we de kerels hulde brengen die ze gedragen hebben?

Wat denken de organisatoren van een kerkdienst waarbij we geallieerden en eigen inwoners herdenken die de bevrijding niet hebben overleefd. Wat denken de organisatoren van een goed orgelconcert in een van onze kerken? Wat denken de organisatoren van een taptoe te houden op het plein voor de Kentering, en van een bevrijdingsbal voor jong en oud?

Het is nog niet te laat, doe er wat aan.

Opvallend is een bericht in De Molen dat er in Hintham een onderzoek plaatsvindt naar de mening over aansluiten bij 's-Hertogenbosch!

Ook in het jaar daarop speelt sport een belangrijke rol in de feesten. Basketbalvereniging Flash Den Bosch speelt in de open lucht tegen de Rosmalense club The Black Eag-

les. Hoofdjeugdklasser PSV voetbalt tegen de A-junioren van OJC. Er is een demonstratie parachutespringen en een Olympia-show met o.a. Willy Alberti. Voor de bejaarden is er een feestavond met niemand minder dan Olga Lowina en de Tiroler Apenbuben.

Iets serieuzer: er wordt een Bevrijdings-herinneringsmonument onthuld. Vermoedelijk het monument wat nu nog steeds in de Schoolstraat staat. Kruisstraat krijgt op Koninginnedag een gecostumeerde voetbalwedstrijd.

Eind 1970 legt de heer G. Valk zijn functie als voorzitter van het Centraal Oranje Comité neer. Hij wordt opgevolgd door de heer Deckers. Het Centraal Comité krijgt in dat jaar f 2497,50 subsidie van de gemeente. Dat is 15 cent per inwoner. De tractaties van de kinderen kosten f 1358, dat is 50 cent per kind. Een nauwkeurige verdeling van de gelden:

f 125 per comité, f 0,50 per schoolgaand kind, dit jaar extra i.v.m. 25 jaar Bevrijding f 0,50 per schoolgaand kind. De Kom krijgt f 1701,21, Hintham-Noord f 768,85, Hintham-Zuid f 757,44, Maliskamp f 610,74, Kruisstraat 320,60, Molenhoek/Gele Hoeve f 1018,24. F 36,42 blijft in de kas van het Centraal Comité.

Interessant is ook de vermelding van het aantal schoolgaande kinderen per 10 april 1969: Kruisstraat 108, Kom 1036, Maliskamp 295, Gele Hoeve/Molenhoek 508, Hintham-Noord 434, Hintham-Zuid 225.

In 1971 verschijnt De Molen eind april helemaal in stijl in een oranje kleur. In Hintham komt een tent te staan voor de feestelijkheden. Zo is men niet afhankelijk van het weer.

De Nationale Herdenking moet zoveel mogelijk een bezinning inhouden op het heden en de toekomst van ons land en volk, aldus meldt het Comité in 1976. In Hintham is geen plek meer en geen geld voor het opzetten van een tent. De cafés zeggen hun ruimtelijke toezegging toe. De diverse spelen in de Kom vinden plaats op sportpark De Hoef. In de wijk Molenhoek wordt de molen aan de Molenstraat betrokken bij de feestelijkheden op Koninginnedag. In Maliskamp gebeurt een en ander in 't Trefpunt. De oudere jeugd wordt verwacht in 't KWJ-gebouw achter Ons Trefpunt. In Kruisstraat wordt sportpark "Eikenhagen" gebruikt. Verzamelen voor de Dodenherdenking bij de Kentering.

Deelnemende verenigingen aan het defilé op Koninginnedag 1978 zijn: Rijvereniging Sint Lambertus, Drumband Hintham, Kindertuinen Semperflorens, Jeugdnatuurwacht Rosmalen, Voetbalvereniging OJC, Gilde St. Catharina-St. Joris, Judoclub RJC, Voetbalvereniging Maliskamp, Mixed Hockey Club, Voetbalvereniging Kruisstraat, Sportvereniging Hercules, KPJ Rosmalen-Empel, Zwemvereniging De Treffers, Bas-

ketbalvereniging The Black Eagles, Gymnastiekvereniging OJC, Ponyclub The Sunny Boys, Harmonie St. Cecilia. Bij de Dodenherdenking wordt een krans gelegd door een deputatie van het gemeentebestuur en van het Oranje-comité. Dit gebeurt bij het monument in de Schoolstraat.

In 1980 is er uiteraard veel aandacht voor de troonswisseling. Juliana wordt opgevolgd door Beatrix. De RABO-bank heeft voor elk kind twee attenties. In de Roshoeve kan door bejaarden gekaart worden en voor het eerst vinden ook activiteiten plaats in de wijk Sparrenburg.

Oorlogsverhaal van gewone mensen

Redactie

De redactie van dit blad raakte in gesprek met dorpsgenoten Frans en Tiny Werst-van Schijndel. Zij waren ten tijde van de bevrijding ongeveer 14 jaar en beleefden de bezetting en de bevrijding dus al aardig bewust mee. Niet spectaculair, maar toch bijzonder. Frans woonde in Hintham, aan de Graafseweg. Hun achtertuin grensde aan de Tweeberg. Vader had daar een schuilkelder gemaakt. Waarom wist Frans eigenlijk niet, want onder hun woning was ook een kelder, zoals in die tijd gebruikelijk. Kort na de bevrijding vond Frans een geweer in die schuilkelder. Zijn vader was niet blij toen Frans spelenderwijs het geweer op zijn vader richtte. Achter de woning van het gezin stond een Duitse keukenwagen, waaruit de soldaten bevoorrad werden. Het gezin van Frans pikte daarvan uiteraard ook een graantje mee. De Duitsers stonden dat toe, hoewel er van honger geen sprake was. Regelmatig vlogen vliegtuigen over, die de treinen op de spoorlijn achter hen bestookten. De kogels boorden zich door de dijk heen. De machinisten van de trein vluchtten door het open gedeelte tussen de spoorlijn en de Tweeberg voor de beschietingen. De treinen waren vaak voorzien van het Rode Kruis-teken op het dak. Vaak was dit nep, de Duitsers dachten dat de trein dan minder gevaar liep beschoten te worden. Ondanks de rondvliegende kogels en granaten moest

Frans toch richting de Loofaert om melk te halen bij een boer. Boven zijn hoofd daalden Engelse parachutisten neer. Zij vuurden vanuit de lucht al op Duitse soldaten. Een van die kogels raakte het melkkannetje...

Frans herinnert zich kaarsen meegenomen te hebben uit een schuilkelder bij Coudewater. Ook ziet hij nog het veldje achter de woning van fotograaf Van Kessel, waar veel dode Duitse soldaten lagen. Dat moet bij de bevrijding zijn geweest.

De vrouw van Frans, Tiny, woonde met haar ouders, broers en zussen, aan de Oude Baan. Bekend is het verhaal dat Piet Voets door de Duitsers is geëxecuteerd, na betrapte te zijn op mogelijke diefstal in de omgeving van Mariaoord. Minder bekend is dat diezelfde Voets vlak daarvoor de familie van Tiny van een mogelijke dood redde: hij was degene die het gezin waarschuwde toen er in hun ouderlijke woning brand uitbrak!

Dat de bevrijding van Rosmalen veel spanning en angst onder de bevolking opleverde, is bekend. Zowel Engelse als Duitse soldaten zaten verborgen op zolders, nog geen 500 meter van elkaar! Triest en bijna niet geloven is een gebeurtenis die de familie van Tiny overkwam in november 1944. In hun gezin werd een kindje geboren, een meisje, dat al na enkele dagen overleed. Het kindje werd als een engeltje aangekleed. Heel mooi, vertelde Tiny. De hele klas mocht komen kijken en leerde een liedje over dit engeltje. Tiny schreef de tekst op, die zij zich nog herinnert:

Lieve ouders, wilt niet vragen
Waarom ik ben heengegaan
En na weinige, korte dagen
Ledig liet mijn wiegje staan.

Maar daar hoorde ik engelen zingen
'k zag er vele, blank in 't dons
Om mijn wiegje zich verdringen
En ze riepen: speel met ons.

'k Was van plan te blijven wonen
Vele jaren aan uw zij,
Om u later dan te tonen
Hoe u dierbaar waart aan mij.

'k Vloog toen spoedig met hen mede
Dartel spelend met elkaar
'k Ben nu in de hoge hemel
En uw Thea wacht u daar

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN DANKT ZIJN SPONSORS

Apotheek Rosmalen	Oude Baan 9	5242 HT	Rosmalen
Bouwmans Oliehandel	West eind 2	5245 NL	Rosmalen
HAMA v.d. Meulenreek	Aaborch 3	5247 SW	Rosmalen
Huib Steenbekkers - Advies en Schilderwerken	Kievitsven 48	5249 JJ	Rosmalen
Gebroeders Voets	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen
De Fiets Tweewielers	Graafsebaan 95B	5248 JT	Rosmalen
Beheersmaatschappij G. van den Berg	Hintham 112 A	5246 AK	Rosmalen

HEEMKUNDEKRING - ROSMALEN